

RIEKTAČÁLLINRÁVVAGAT

Sámediggi

2015

SISDOALLU

1 GASKAMEARKKAT	6
1.1 Rihku	6
Cealkagiid sirremis	7
Cealkaga ladđasiid sirremis.....	8
Gohččumis, čurvemis ja njuolggoovdanbuktimis	9
Loguid oktavuodas	9
Goas eat ane rihku.....	10
1.2 Čuokkis	11
Muitalancealkaga loahpas	11
Áiggi almmuheamis	12
Ortnetloguin (ortnetadjektiivvain)	12
Eará oktavuodain.....	13
Goas eat ane čuoggá.....	13
1.3 Golbma čuoggá	13
1.4 Beallečuokkis	14
Cealkagiid gaskkas.....	14
Logahallamis.....	15
Sátnegirjjiin.....	15
1.5 Gažaldatmearka	16
Njuolggogažaldaga loahpas	16
Retoralaš gažaldagain	17
Eará mearkkaid oktavuodas	17
1.6 Čuorvvasmearka	18
Čurvemiin	18
Retoralaš gažaldagain	19
Reivve álggus.....	19
1.7 Duppalčuokkis	19
Sitáhta ovddabealde	19
Oanádusaid ja loguid oktavuodas.....	20
Čilgehusaid ja ovdamearkkaid ovddabealde	20
Duppalčuokkis eará oktavuodain	21
1.8 Aisttonmearkkat	21
Sitáhtain	22
Namain.....	23
Eará oktavuodain.....	23
1.9 Goallossáheu	24

Goallossáni osiid gaskkas	24
Reduplikatiiva sániin.....	25
Olbmonamain ja fuolkevuodanamahusain	25
1.10 Jurddasáhcu	26
Gaskkaid almmuheamis	26
Cealkaga botkemis	27
Aisttonmearkkaid sajis	28
Loguid geardduheapmi bustávaiguin	29
Ruđa dárkkuheamis.....	29
Falástallanbohtosiin	29
Listemis.....	29
1.11 Finjusáhcu	30
’dahje’-mearkkašumis.....	30
Sálbma- ja lávllalinjáid sirremis.....	31
’juohke’-mearkkašumis.....	31
Áigealmmuheamis	31
Cuovkamearkan	31
Eará oktavuodain.....	32
1.12 Ruodut	32
Dávgeruodut.....	32
Roahkkeruodut	34
2 EARÁ MEARKKAT.....	36
2.1 Apostrofa	36
2.2 Akseantamearka	36
2.3 Gravismearka	37
2.4 Juolgenohtamearka	37
2.5 Paragráfamearka	38
2.6 Proseantamearka	38
2.7 Mearkkaid gaska	39
Mihtuid, deattuid ja sullasaččaid mearkkat	39
3 SÁNIT	40
3.1 Vierissánit ja loatnasánit.....	40
Vierissániid heiveheapmi	40
Vierissániid sojaheapmi	41
Eará gielaid olbmonamaid sojaheapmi	42
3.2 Sátnejuohkin	46
Konsonántaguovddáža juohkin	46

Vokálaid juohkin	47
3.3 Stuora álgobustávat ja unna álgobustávat	47
Stuora álgobustávva	48
Unna álgobustávva	51
3.4 Logut	53
Nummarat vai bustávat?	53
Bustávaiguin čallojuvvon logut: oktan vai moaddin sátnin?	55
Stuora logut ja desimáalogut	56
Beaivádeapmi	57
Loguid sojaheapmi	58
3.5 Goallossániit	60
Goallossáni ja sátnegihpu erohus	60
Mat eai leat goallossániit	62
Goallossániid čállin	62
Goallossáhcii goallossáni osiid gaskkas	63
Guoros gaska goallossázu buohta	65
3.6 Laktapartihkkalat	66
4 OANÁDUSAT	69
Iniálaolanádušat ja akronymat	71
Iniálaolanádušaid ja akronymaid sojaheapmi	73
Eará gielaid iniálaolanádušat	74
Dávjá geavahuvvon oanádušat	74
GIRJJÁLAŠVUOHTA	84

OVDASÁTNI

Čállingiella lea sohppojuvvon giella mángga mearkkašumis. Čállinvuohki lea soahpamuš mo giella jietnadagat galget čállojuvvot. Davvisámegiela dálá čállinvuohki sohppojuvvui Norgga, Suoma ja Ruota beale davvisámegiela oktasaš čállinvuohkin 1978:s. Čállinvuogi čuovvun lea álki dan dáfus go dan lea sámi alimus oktasaš giellaorgána, Sámi giellalávdegoddi, mearridan. Eará čállingiela norpmat eai leat álo vuodđuduvvon seammalágan mearrádusaide, baicce norpmat leat hápmašuvvan ja buori muddui dohkkehuvvon dađe mielde go sámegiella lea ožžon nannoset saji čállingiellan, earenoamážit oahppogirjegiellan, čáppagirjjálašvuodagiellan ja mediagiellan. Guhkit áiggi geavahus sajáiduhtá dihto málliid mat áiggi mielde doaibmagohtet norbman. Čállingiela systemáhtalaš normeren duddjo gielladutkamii vuodđuduvvon giellaoahpaid ala.

Geahpidan dihte čállinbarggu lea maiddái dárbu riektáčállinrávvagiidda, ja daid maid sáhtá jurddašit moatteláganin. Čállimis sáhtá dárbašit rávvagiid mo formálalaččat hábmet čállosa, ovdamearkka dihte goas geavahit stuorabustáva, mo geavahit čuorvvasmearkka, gokko bidjat rišku, mo čállit oanádusaid ja mo merket daid sojahusa. Riektáčállinrávvagat sáhtášedje maid leat dakkárat mat mitalit ovdamearkka dihte makkár synonymaid sáhtá geavahit ja mo sáhtá cealkkaráhkadusaiguin varieret teavstta. Sáhtášii maid leat sáhka das ahte mo vealtat vierisgiela váikkuhusain go čállá. Dákkár áššiid rávven lea oassi das mii gohčoduvvo gielladikšumin. Dán riektáčállinrávvagirjii leat guovddážiis formálalaš rávvagat iige gielladikšun.

Riektáčállinrávvagat ii leat giellaoahppagirji. Danin dása eai leat sátneluohkát eaige sojahanminstarat váldojuvvon mielde. Dan sadjái go geardduhit giellaoahpaid sojahanminstariid, de sáhtá čáli gávdnat sojahanminstariid giellaoahppogirjjiin. Čállingiela sojahanhámiid norbman sáhtá atnit daid sojahanhámiid mat Konrad Nielsena giellaoahppogirjji rájes leat geavahuvvon sániid sojahanminsttarin (dálá čállinvuohkái heivehuvvon). Nu sáhtá čállingiela norbman atnit daid sojahanhámiid mat eai leat oaniduvvon (merkejuvvon ruođuid sisa dálá giellaoahppogirjjiin, ovdamearkka dihte Nickel ja Sammallahti 2011). Go giellaoahpaid sojahanhámiin leat suopmanvariánttat, de berre čáli välljet sojahanhámiid maid dasto geavaha miehtá čállosa.

Sámegiela čállingiela nannema várás dárbašuvvojit rávvagat mo geavahit čállinmearkkaid, mo vierissániid ja namaid heivehit sámegillii, mo juohkit sániid, goas geavahit stuora ja unna álgobustáva, mo čállit ja sojahit loguid, mo geavahit oanádusaid ja mo ja goas čállit goallossániid. Dáid rávvagiid čuovvun duddjo oktasaš málle normerejuvvon čállingiela geavaheapmái, mii lea sihke ávkkálaš ja dárbašlaš earenoamážit oahppogirjeteavsttain. Go

olmmoš beassá hávjánit lohkat ja čállit teavsttaid mat leat hábmejuvvon oktasaš norpmaid mielde, de lea maid buoret doaivva ahte čállingiella bissu ja ovdána oktasaš gulahallanvuohkin.

Čállošiid hábmen lea dan duohken makkár teakstatiippas lea sáhka. Reive hábmejuvvo eará láhkai go bargooheamuš, iige biebmoráhkadanráva hábmejuvvo seamma láhkai go aviisakronihkka. Dáin riektáčállinrávvagiin leat dušše dakkár rávvagat mat leat buori muddui ovttaláganat buot teakstatiippaide. Dieđalaš čállošiid várás leat rávvagat mo merket gáldogeavaheami ja mo hábmet gáldolisttu (gč. internehtas Sámi dieđalaš áigečállaga čállinrávvagiid). Seammá gáldomerkenrávvagiid sáhhtá maiddái geavahit oahppogirjeteavsttain.

Sámedikki ásahan bargojoavkkus leat leamaš mielde Else Turi, Johanna Johansen Ijäs, Karen Juuso Baal, Ole Henrik Magga, Kaisa Rautio Helander, Inger-marie Oskal, Nils Øivind Helander, Inga Hætta Skarvik, Lisa Monica Aslaksen, Anne Britt Klemetsen Hætta ja Marit Eira Gaino.

Davviriikalaš giellaorgána, Giellagáldu davvisámi giellajuogus lea dohkkehan dokumeantta čoahkkimis Guovdageainnus cuoŋománu 13. beaivvi 2016.

1 GASKAMEARKKAT

1.1 Rihkku

Rihku geavahanvuogit leat guovtteláganat: formála ja funktionála rihkkomerkenvuohki. Formála rihkkomerkenvuogi cealkkaoahpalaš ráhkadusat mearridit gokko biddjo rihkku. Dakkár rihkkomerkenvuohki eaktuda cealkkaoahpalaš máhtu nu ahte máhtá earuhit váldoalkagiid, oalgealkagiid ja relatiivalkagiid ja nu

dovdat cealkagiid ja cealkkaosiid oktavuodaidd. Funktionála rihkkomerkenvuogi mielde rihkku biddjo dušše gokko lea dárbu lohka ja ipmárdusa dihte. Dán guovtti merkenvuogi stuorámuš erohusa oaidná das ahte formála merkenvuogi mielde biddjo rihkku oalgecealkaga ja relativvealkaga ovddabeallai.

Cealkagiid sirremis

Rihkku biddjo dievaslaš váldocealkagiid gaskii.

Elle bođii mánáinis jo juovlamánus, ja earát fas gárte vuordit gitta guovvamánnui.

Máhtte čálii teavstta, Elle fas heivehii dan nuhttii.

Máhtte márfu, Elle bassá, ja Biera čorge ovdal go mii vuolgit.

Muhtumat lohket, earát čállet.

Mun liikon čuoigat, ja Máret fas liiko viehkat.

Sii muitaledje maid doppe ledje gullan, muhto Ánde gal ii orron jáhkkimin dasa.

Rihkku sáhtta biddjot oalgecealkaga ovddabeallai.

*Buohkat ain čohkkájedje mielleravddas ja vuorddašedje, **vaikke leige jo arvigoahtán.***

dahje

*Buohkat ain čohkkájedje mielleravddas ja vuorddašedje **vaikke leige jo arvigoahtán.***

*Guovssu lei juo vudjon, **go mii gearggaimet goađi dahkamis.***

dahje

*Guovssu lei juo vudjon **go mii gearggaimet goađi dahkamis.***

*Mii lávet herskkostallat juohke háve, **go áhčči boahtá barggus.***

dahje

*Mii lávet herskkostallat juohke háve **go áhčči boahtá barggus.***

Guvssi lea duddjon Márjá, geas lea duodjeoahppu, ja gii lea orron máddin juo mánga jagi.

dahje

Guvssi lea duddjon Márjá geas lea duodjeoahppu ja gii lea orron máddin juo mánga jagi.

Rihkku galgá biddjot oalgecealkaga maŋŋái.

Ahte nu galggai geavvat, dan ii lean gal oktage árvidan.

Go áhčči bohtá, de mii herskkostallat.

Jos mii dalle eat livčče vuolgán ruoktot, de gal leimmet gártat vuordit mánga beaivvi.

Vaikke ledjege váiban, de dat dattetge ain jotke.

Cealkaga lađđasiid sirremis

Rihkku sirre cealkaga apposišuvnnaid ja aiddostahttimiid.

Iŋgá, ovddit jagiid gilvvuid vuoiiti, bođii dán háve goalmádin.

Máret, son lea oalle gávvil.

Mu nuoramus bárdni, Máhte, lea doavttir.

Odne lea gaskavahkku, suoidnemánu 8. beaivi.

Okta ii boađe, Ánne boadnji.

Olu olbmot, earenoamážit sápmelaččat, dorjot evttohusa.

Son dat gal lea vuogas olmmoš, Máreha odda irgi.

Vuolgu fal muhtun dállui, ovdamearkka dihte Ántte dállui.

Ánne, gii lea hui váibmil borramuššii, lea buidon.

Sánit sáhttet šaddat nu ovttaláganat ahte dábálaš olbmot, geat ieža eai leat tearbmabarggus leamaš, eai šat ipmir sániid.

Apposišuvnnaid ja aiddostahttimiid oktavuodas sáhtta rihku sajis muhtomin atnit ruođuid.

Juvvá (gean gástanamma lea Johan Olsen) lea Jáhkovuonas eret.

Rihku sirre buhtalas osiid (go ii geavahuvvo konjunkšuvdna).

*Ánte Hætta, Suomaluodda 1, 9730 Kárášjohka
boares, ruston biila
mađi álbmát, dađi buoret
Oaste láibbi, mielkki, vuostta ja márffiid.
Sámi searvvi ovdaolmmoš, Sámi allaskuvlla vuosttašamanueansa Ánte Hætta
Son goarui gápmagiid, bittuid ja beaskka.*

muhto-konjunkšuvnna ovddabeallai biddjo rihku.

*Son livččii gal viššal, muhto sus ii leat goassege dilli bargat.
Olgoriikkas ii oahpa dušše giela, muhto ollu eanetge.*

Gohččumis, čurvemis ja njuolggoovdanbuktimis

*Áhkku, boađe!
Hei surgat, lea divrras!
Lagat, Máret, gáfeseahka!
"Lea ártet", jurddašii Ánte, "go nie gillejit láhttet."
"Viellja lea hilbat", váidalii Elle.
Vuoi, vuoi, man hejot duinna geavai!*

Loguid oktavuodas

4,3 m

19,2 sek

Joh 1,28 (Johannes evangelium, 1. kapihtal, 28. vearsa)

Fuomáš: Eat ane guoros gaskka desimálarihku maŋábealde (10,50 kr) eat ge biibbalčujuhusain (*Joh 3,16*).

Goas eat ane rihku

Cealkagiid gaskkas main lea oktasaš cealkkaoassi

Elle finai vuos buvddas ja de manai ruoktot. (Oktasaš subjeakta)

Johan áiggui váldit eksámena ja mun maid. (Oktasaš verbála ja objeakta)

Máhtte manai oarjjabeallai ja Biera nuortabeallai. (Oktasaš verbála)

Oanehis cealkagiin

Dat vulggii go mun bohten.

Soai gáttiiga ahte busse lei jo mannan gávpogii.

Guovtti konjunkšuvnna gaskkas

*Ledjen vuolgán, **muhto go** biekkastii, de jorggihin.*

*Son logai **ahte jus** dál it doama, de bázát.*

Cealkkavástagiid oktavuodas

*Máhtte logai **ikte juo nohkan mielkki.***

*Son logai **iežas bargan buot.***

Gažaldatmearkka ja čuorvvasmearkka maŋis

”Manne lea máilbmi jorbbas?” jearai mánná.

”Vuoi daid čáppa lábbáid!” čurvii áhkku.

Beaivádeamiid oktavuodas

Buolbmágis juovlamánu 3. beaivvi 1995

Buolbmágis juovlamánu 3 beaivvi 1995

Buolbmágis 2015-03-15

Muhtomin leat ruođut ja rihkku oktanaga, namalassii dalle go cealkka goitge livččii gáibidan rihku almmá ruođuid haga nai.

Eahkes go vuoddját (dii. 19.00:s), de fertejit buohkat leat gergosat.

Mii vuoddját eahkes (dii. 19.00:s), bođeš dal gii boahtá.

1.2 Čuokkis

Muitalancealkaga loahpas

Elle vázzá olgun.

Fuomáš: Muitalancealkaga lohppii čállojuvvo čuokkis maiddáii dalle go cealkaga loahpas lea ovdamearkka dihte neahttačujuhus dahje oanádus masa ii muđui gula čuokkis.

Lassidieđuid gávdná Oulu universitehta Giellagas-instituhta neahttasiiddus man čujuhus lea <http://www oulu.fi/giellagas>.

Sekundda oanádus lea sek.

Áiggi almmuheamis

Áiggi almmuheamis atnit čuoggá diimmuid ja minuhtaid gaskkas, ja minuhtaid ja sekunddaid gaskkas.

Skuvla álgá dii. 08.30. (dahje 8.30)

Son ádjánii 2.08.03. (2 diimmu, 8 minuhta ja 3 sekundda)

Fuomáš: Go áiggis leat mielde sihke diimmut, minuhtat, sekunddat ja vaikko vel logádassekunddat nai mat leat vuolled logi, de čállit nolla maid minuhtta-, sekunda- ja logádassekundalohkui.

Fuomáš: Logádassekundaosiid ovddabealde ii leat čuokkis, muhto rihkku.

3.08,03 (golbma minuhta, gávccii sekundda ja golbma logádassekundda)

Ortnetloguin (ortnetadjektiivvain)

Ortnetloguid (ortnetadjektiivvaid) merket nu, ahte čállit logu maŋŋái čuoggá. Ortnetloguid (ortnetadjektiivvaid) maŋábeallai bidjat ovttá guoros gaskka.

Ášši lea čilgejuvvon 57. siiddus.

Odne lea ođđajagemánu 27. beaivi.

Ovllá-Mikku válljejuvvui 12. sáttáolmmožin.

Fuomáš: Go ortnetlogut (ortnetadjektiivvat) merkejuvvojit romalaš loguiguin, de daid maŋŋái eat čále čuoggá.

Gonagas Erik XIV

Poava emeritus Benedikt XVI lei katolalaš girku 265. poava.

Eará oktavuodain

Go girjji namas leat guokte oasi, de osiid gaskii sáhtta bidjat čuoggá dahje jurddasázu.

Giella vákkis vággái. Gáivuona dialeavtta suokkardallan

Giella vákkis vággái – Gáivuona dialeavtta suokkardallan

Goas eat ane čuoggá

Čuoggá ii galgga bidjat girjjiid ja kapihttaliid namaid, bajil- ja vuolláičállosiid, čujuhusaid ja dakkáriid maŋábeallai, go teakstaoasit muđui leat sirrejuvvon teavsttas.

Muitalus sámiid birra

Eat bija liigečuoggá go cealkaga loahpas lea oanádus mas lea čuokkis.

Mánát ožžot spáppastallat, olgun viehkat jna.

1.3 Golbma čuoggá ...

Golbma čuoggá merkejit ahte sátni, cealkka dahje dajaldat ii leat loahpahuvvon. Golmma čuoggá gaskaide eat bija guoros gaskka.

Jus sátni botkejuvvo, de golbma čuoggá čállit njuolga maŋimuš bustáva maŋŋái.

Diet jal... ii ipmir ii maidege.

Bear...!

Jus cealkka botkejuvvo, de bidjat gaskka sáni ja čuoggáid gaskii, muhto golmma čuoggá maŋŋái eat bija cealkaga loahpahančuoggá.

Ánte dat lei gal, muhto ...

Boadát go, vai ...?

Guobbal eret, fasttaha ...!

Go golmma čuoggá maŋábealde lea sátni dahje cealkka, de galgá guođdit ovttá guoros gaskka ovdal sáni dahje cealkaga.

Son šuohkihii ... Dasto vástidii: Áiggun!

Jus golmmain čuoggáin merke ahte sitáhtas lea juoga guđđojuvvon, de golbma čuoggá biddjojit roahkkeruođuid sisa.

[...] ferte gal dáhpáhuvvat searválagaid álgoálbmogiiguin iežaineasetguin [...]

Teáhtherhoavda muittuhii [...], ovdal go čájálmas loahpahuvvo.

1.4 Beallečuokkis ;

Cealkagiid gaskkas

Beallečuoggá sáhtta muhtomin atnit cealkagiid gaskkas, dábálaččat váldoalkagiid gaskkas, maid ii leat lunddolaš sirret čuoggáin. Beallečuoggá bidjat álohii ruođuid olggobeallai.

Biera ii boađe čoahkkimii; son lea buohcci.

Mun bohten maŋŋit (mus billahuvai biila); muhto čoahkkin gal álggii dan dihte.

Beallečuoggá sajis sáhtta álo atnit čuoggá, muhtomin rihku dahje jurddasázu. Beallečuokkis ii adno nu dávjá. Beallečuoggá maŋábeale sátni álggahuvvo unnabustávain (go fal ii leat namma).

Logahallamis

Go logahallá mánggaoasat dieđuid maid gaskkas lea rihku, de dieđuid gaskii biddjo beallečuokkis.

Sii válljejuvvojedje: Biret Eira, 25 jagi, ovdaolmmoš; Pekka Lahtinen, 36 jagi, čálli;

Olle Andersson, 59 jagi, rehketoalli.

Go logahallá loguid main lea rihku, de loguid gaskkas adno beallečuokkis.

2,9; 3,2; 4,7; 7,3; 8,9 ja 10,3

Sátnegirjiin

Sátnegirjiin beallečuokkis sirre sániin iešguđetlágan mearkkašumiid.

gazza s. negl; klov; hov

gálgu s. vaimo; eukko

veadjit v. klare, greie, orke, makte; kunne

veadju s. vointi, voimat; mahdollisuus

jorgalit v vända, sno; översätta

Fuomáš: Rihkku sirre synonymaid.

1.5 Gažaldatmearka ?

Njuolggogažaldaga loahpas

Gažaldatmearka adno njuolggogažaldaga loahpas.

Oainnat go Elle?

”Goas son olle?” jearai Anne, ”mun ferten suinna dakkaviđe hupmat.”

Jus dadjosis leat moadde gažaldaga, de gažaldatmearka biddjo easkka dadjosa lohppii.

Gávdnet go spáppa vai lea go láhppon?

Ovllá go dien logai vai Lemet go?

Vuolggát go odne vai vuorddát go ihttázii?

Fuomáš: Eahpenjulges gažaldaga lohppii ii biddjojuvvo gažaldatmearka.

Anne jearai goas dat olle.

Dábálaččat galgá okta guoros gaska gažaldatmearkka mañábeallai (muhto ii ovddabeallai).

It go sáhte doapmat? Munnos lea hoahppu.

Retoralaš gažaldagain

Dakkár gažaldagaide maidda ii vuordde vástádusa, sáhtta bidjat gažaldatmearkka dahje čuorvvasmearkka.

Leat go don oalát dájaskan?

Leat go oaidnán vearrábu!

Eará mearkkaid oktavuodas

Gažaldatmearkka mii gullá sitáhttii, biddjojuvvo aisttonmearkkaid siskkobeallai.

Mánná jearai: "Lea go du namma Ánne?"

Go gažaldatmearka ii gula sitáhttii, de dat biddjojuvvo aisttonmearkkaid olggobeallai.

Leat go gullan presideantta dadjame "Mii fertet vuoruhit ášši"?

Gažaldatmearkkaid bidjat ruođuid siskkobeallai go gullet lasáhussii dahje coggaluvvon cealkagii.

Mun luiken dutnje biilla (muittát go?), mas lei bensiidna dievva táŋkka.

Muhto:

Oaivvildat go duođas dan (geahča maid čállet girjái)?

1.6 Čuorvvasmearka !

Čurvemis

Čuorvvasmearkka atnit čurvemiid, gohččumiid ja sávaldagaid maŋábealde. Čuorvvasmearkka maŋábeallai guođdit dábálaččat ovttá guoros gaskka, muhto eat ovddabeallai. Go čuorvvasmearkka maŋábealde lea aisttonmearka, de čuorvvasmearkka ja aisttonmearkka gaskii ii galgga guođdit guoros gaskka.

*Vare don boadášit juo ihttín! Lean vuordán du nu guhká.
"Mana dearvan! Čális fargga!" čurvii Ánne.*

Go leat máŋga čurvema, gohččuma ja dakkára main lea oktiigullelaš sisdoallu, de atnit dušše ovttá čuorvvasmearkka.

Orrot jaska ja čohkkedehket ovttatmano!

Jus gohččumiid háliida sierra deattuhit, de čuorvvasmearka biddjojuvvo goappašagaide.

Orrot jaska! Čohkkedehket ovttatmano!

Go čurvencealkaga maŋŋel lea bálddalas váldocelealkka mii ii leat čurvencealkka, de dábálaččat cealkaga loahpas ii galgga leat čuorvvasmearka.

Doama, in astta veavdit.

Sáhtta maid čállit dákkár cealkagiid guoktin cealkkan.

Doama! In astta veavdit.

Čuorvvasmearkkaid bidjat ruođuid siskkobeallai go gullet lasáhussii dahje coggaluvvon cealkagii.

Don áigot geargat ovdal borgemánu (muitte dan!), it ge ájahallat.

Retoralaš gažaldagain

Retoralaš gažaldahkii sáhtá bidjat čuorvvasmearkka gažaldatmearkka sadjái.

Leat go jalla!

Reivve álggus ja dearvvaheamis

Reivve álggus ja dearvvaheamis sáhtá bidjat čuorvvasmearkka, muhto ii dárbbáš makkárgé mearkka bidjat.

Ráhkis Juhán!

Buorre Injá

Bures boahtin

Mana dearvan!

1.7 Duppalčuokkis :

Sitáhta ovddabealde

Sitáhta ja njuolggogeardduheami ovddabealde atnit duppalčuoggá. Duppalčuoggá manábealde (muhto ii ovddabealde) adnojuvvo okta guoros gaska.

Son dajai váimmustis: "Oskkun."

Elle jearai: "Leat go luopmánat láddan?"

Čuožžu čállojuvvon: "Eai dus galgga leat eará Ipmilat go mun."

Mun jurddašin: "Gal dat liigu vuolgit."

Johan Turi álggaha girjjis ná: "Mun lean okta sápmelaš, guhte lean bargan visot sámiid bargguid, ja mon dovddan visot sámiid dili."

Fuomáš: Duppalčuokkis ii adnojuvvo dalle go sitáhtta dahje eará ii leat olles cealkka.

Lukkari čállá boskka birra ahte dan geavahedje "gosahahkii ja dat galggai leat vuššojuvvon".

Fuomáš: Rámmacealkaga lohppii ii galgga bidjat duppalčuoggá go dan maŋis lea sitáhta.

"In", vástidii son, "jáhke mun diesa."

Oanádusaid ja loguid oktavuodas

Duppalčuoggá atnit go laktit oanádusaide ja loguide kásusgehčosa. Dalle ii galgga leat guoros gaska duppalčuoggá goappáge bealde.

NSR:i, 1989:s

Čilgehusaid ja ovdamearkkaid ovddabealde

Duppalčuoggá atnit maid logahallamiin, ovdamearkkain, čilgehusain ja dakkáriin. Duppalčuokkis adnojuvvo dalle seamma mearkkašumis go sánit *namalassii*, *nappo* ja *ovdamearkka dihte*.

De mii fuomášeimmet: Olmmái lea bealjeheapme.

Dat dagaiga nugo dábálaččat: Bodiiga beare maŋŋit.

Son borai dan maid lávii borrat: pizza.

Sáhtát geavahit dáid ivnniid: ruoksada, fiskada ja aliha.

Fuomáš: Adnojuvvo rihkku ii ge duppálčuokkis, go čilgehusaid, ovdamearkkaid ja dakkáriid ovdabealde leat sánit *namalassii, nappo* ja *ovdamearkka dihte*.

Gustu lea juoigan olu riikkain, ovdamearkka dihte Frankriikkas, Belgias, Ruotas ja Norggas.

Duppálčuokkis eará oktavuodain

Duppálčuoggá sáhtá atnit gáldolisttuin girječálli nama ja girjenama gaskkas. Dan sáhtá maidá atnit girjelágádusa ruovttubáikki ja girjelágádusa nama gaskkas.

Sara, Máret Anne 2013: Ilmmiid gaskkas. Guovdageaidnu: DAT.

Duppálčuokkis adnojuvvo juohkinmearkan ja loguid gori merkemis, ovdamearkka dihte mihttolávvan kárttas. Dalle lea guoros gaska duppálčuoggá goappáge bealde.

$15 : 3 = 5$

$1 : 50\,000$

1.8 Aisttonmearkkat

” ”

Aisttonmearkkaid gohčodit maiddái sitáhttamearkan ja čuonjáčalbmin. Aisttonmearkkaid hápmi rievddada iešguđet gielain: Sámeielas čállit daid seammaládje go ruota-, dáro- ja suomagielas, ná: ”sátni”, muhto engelasielas dat čállojuvvojit ná: “word”.

Sitáhtain

Son gohčodii mu ”dikkárin ja heajos olmmožin”.

Aisttonmearkkaid bidjat sitáhtaid álgui ja lohppii.

”Mun in jeagat”, dajai bárdni.

Aisttonmearkkaid atnit maid go sitáhhta lea teavstta siste:

Vaikko anii ge barggu ”joavdelassan ja váivin”, de barggai son goitge viššalit.

Aisttonmearkkaid sajis sáhtta atnit jurddasázu; juohke ođđa olbmo vuorrosátni lea ođđa linjás.

– Maid dál dagat? jearai Anne. Fanas lea juo jođus.

– In merrii goit njuike, vástidii Biret.

Jus sitáhhta siste lea sitáhhta, girjenamma dahje eará dakkár, de galgá atnit apostrofaid (eaŋkilmearkkaid).

”Leat go oaidnán Raste Magga filmma ’Oregano’ mii duvle čájehuvvui Helssegis”, jearai báhppa.

Namain

Go teavsttas lea girjji, lávlaga, gova, lága dahje dakkára (guhkes) namma, de dan sáhtta čállit aisttonmearkkaid sisa dahje čállit finjučállagiin sirren dihte nama teavsttas.

Jovvna-Ánde Vest girji "Čáhcegáddái nohká boazobálggis" lea vuovdimassii girjegávppis.

dahje

Jovvna-Ánde Vest girji Čáhcegáddái nohká boazobálggis lea vuovdimassii girjegávppis.

Ráđđehusa neahttasiiddus lea "Láhka geassemánu 12. b. 1987 nr. 56: Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuodaid birra (sámeláhka)" sámegiel jorgalus.

dahje

Ráđđehusa neahttasiiddus lea Láhka geassemánu 12. b. 1987 nr. 56: Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuodaid birra (sámeláhka) sámegiel jorgalus.

Aisttonmearkkaid čállit maid olbmuid liigenamaid ovdda- ja maŋábeallai.

Ánte "Luhkkár" Hætta (muhto: Luhkkár-Ánte)

Ása "Sester" Aikio (muhto: Sester-Ása)

Eará oktavuodain

Go čállit háliida deattuhit iežas miellaguottu, de sáhtta dan merket aisttonmearkkaiguin.

Son suoládii "dušše" čuođiduhát ruvno.

Pizza dat lea "albma" borramuš!

Son "dini báldá".

1.9 Goallossáhcu -

Goallossáhcu lea oanehet go jurddasáhcu.

Goallossáni osiid gaskkas

Goallossáhcu adnojuvvo goallossáni osiid gaskkas go nubbin oassin lea ovdamearkka dihte namma, nummar, bustávva, oanádus, vierrogiela sátni, mearka dahje eará giellaávnas.

Elle-oambealli, Stuora-Joavvna, 50-evre, 1950-lohku, 1.-amanueansa, C-vitamiidna, e-boasta, A4-sturrodat, cm-oanádus, ON-beaivi, super-čáppat, §-mearka, s-geažus

Fuomáš: Go loguid, mearkkaid ja dakkáriid čállit bustávaiguin, de ii biddjo goallossáhcu.

vihttalogievre, vuosttašamanueansa, proseantamearka

Goallossázu atnit maiddái bálddalas goallossáni osiid gaskkas.

sámi-ruota (sátnegirji)

dulka-jorgaleaddji

Go goallosta goallossániid main lea oktasaš oassi, de atná goallossázu dan oasi sajis mii guđđojuvvo čálekeahhtá (fuomáš guoros gaskka goallossázu ektui).

čállin- ja lohkanmáhttu

muorjemeastu ja -sáhppi

Gaska geavaheami birra goallossázu oktavuodas, geahča 3.5-kapihtala.

Reduplikatiiva sániin

Reduplikatiiva (geardduheaddji) sániid gaskii bidjat goallossázu dalle go sáni álgoassi geardduhuvvo.

man-manjálaga, bál-bálddalaga, badje-badjálagaid, un-unnánaš, viso-visot

Olbmonamain ja fuolkevuodanamahusain

Go olbmonamma lea goallosnamma, de nama osiid gaskkas atnit goallossázu. Norgga ja Ruota bealde lea dábálaš čállit goallosnamaid maiddá sázu haga. Olbmo namat čállojuvvojit nugo nammaguoddit daid čället.

Máhte-Ánte dahje Máhte Ánte

Elle-Biret-Sára dahje Elle Biret Sára

Go olbmonammii gullet ovddit buolvvaid olbmuid namat, de guđege buolvva olbmuid namaid gaskii ii čállojuvvo goallossáhcu.

Heaika-Máhte Máhte-Ánte (Máhte-Ánte lea Heaika-Máhte bárdni.)

Kirstte Elle-Biret-Sára (Elle-Biret-Sára lea Kirstte nieida.)

Kirste-Márjjá Márgge Sunná-Máddji (Sunná-Máddji lea Márgge nieida, ja Márge lea Kirste-Márjjá nieida.)

Go goargu dahje sohkanamma lea goallosnamma, de nama osiid gaskkas sáhtta atnit goallossázu: *Áile Guttorm-Blind* dahje *Áile Guttorm Blind*.

Olbmonama ja fuolkevuodanamahusa gaskii maid biddjo goallossáhcu.

Juvvá-áddjá

Máret-Biret-goaski

Fuomáš ahte muhtun namaid oktavuodas goallossáhcun sáhtta leat áidna mii ovdanbuktá nama(id) ja fuolkevuodanamahusa gaskavuoda.

Elle-siessá (Siesá namma lea Elle.)

Elle siessá (Siessala namma lea Elle.)

Biret-Ánne-áhku (Áhku namma lea Biret-Ánne.)

Biret-Ánne áhku (Áhku nama eat dieđe, muhto su áhkkut lea Biret-Ánne.)

Biret Ánne-áhku (Áhku namma lea Ánne, ja son lea Bireha nieida.)

Nigá Máhte Elle-Sára (Elle-Sára lea Máhte nieida, ja Máhtte lea Nigá bárdni.)

Nigá-Máhte Elle-Sára (Elle-Sára lea Nigá-Máhte nieida.)

1.10 Jurddasáhcun –

Jurddasáhcun lea guhkit go goallossáhcun.

Gaskkaid almmuheamis

Jurddasáhcun geavahuvvo mitalit gaska man nu rájes man nu rádjai. Dalle ii leat gaska goappáge bealde jurddasáhcun.

Romsa–Ivgubahta 120 km

9.00–14.15

vuossárga–bearjadat

siidduin 25–100

80–90 euro

Rámburáigi lávvordagaid: 9–13

Rabas 09–13

Teavsttas lea vuohkkaseabbo čállit ná:

Romssas Ivgubahtii lea 120 kilomehtera.

Rámbuvri lea rabas mánnodagas bearjadahkii.

Ášši lea čilgejuvvon 25. siiddus 100. siidui.

Rámbuvri lea rabas ovccis ovtta rádjai.

Go lea jurddasáhu guovtti vuodđalogu gaskkas mat gullet ovtta jahkečuohtái, de sáhtá oanidit maŋibu.

1995–1997 dahje 1995–97 (ii fal *1995–7)

Fuomáš erohusa *2–300 olbmo* (guovttis gitta golmmačuođi olbmui) ja *200–300 olbmo* (guoktegolbmačuođi olbmo).

Fuomáš: Láhateavsttaid ja paragrafáid logahallamis adno maid muhtumin jurddasáhu. Guđege riikkas sázuid atnet iešguđetládje, ja dan dihte čuovvut vuodđoteavstta riikka merkenmálla.

Cealkaga botkemis

Jurddasáhu adnojuvvo cealkaga botkemis. Jurddasáhu sáhtá ovdamearkka dihte sirret lassi dajaldagaid, čilgehusaid, várremiid, oktiibidjamiid ja dakkáriid. Dalle lea jurddasáhu goappáge bealde guoros gaska.

Mii eat sáhte – eat jur dál – váldit badjelasamet lasi barggu.

Mun boadán – muite fal dan – dakkaviđe go gearrgan.

Dáin ovdamearkkain jurddasázuid sajis sáhtta maid atnit rihkuid dahje ruođuid. Rihkku lea neutrálamus dán golmma čállinmearkkas; jurddasáhu ja ruođut leat nanu sirrenmearkkat. Jurddasázut deattuhit liigečilgehusa, ruođut fas čájehit ahte liigečilgehus ii leat nu deatlaš.

Fuomáš: Ii galgga bidjat čuoggá lasáhusa maŋábeallai, vaikko livččii ge cealkka.

Son čilgii midjiide – vai ipmirdivččiimet – dan sáni maid anii logaldallamis.

Jus lasáhusas lea gažaldatmearka loahpas, de bidjat gažaldatmearkka loahppajurddasázu ovddabeallai.

Son oahpahii midjiide – muitibehtet go? – olmmošvieruid.

Jurddasáhu biddjo sáni dahje sániid ovdii maid ii áiggo čállit. Jurddasázu ovddabealde lea dalle nai guoros gaska.

Gal diet gal lei dego –.

Aisttonmearkkaid sajis

Jurddasázu sáhtta atnit aisttonmearkkaid sajis; odđa ságastalli vuorrosátne lea odđa linjás. Dalle lea gaska jurddasázu ja teavstta gaskkas.

– Maid dál dagat? jearai Anne. Fanas lea juo jođus.

– In merrii goit njuike, vástidii Biret.

Loguid geardduheapmi bustávaiguin

Go geardduhit loguid bustávaiguin, dalle bidjat gaskka jurddasázu ovddabeallai ja maŋábeallai.

Son dinii 21 000 – guoktelogiovttaduhát – ruvno ja mávssii 5 003 – vihttaduhátgolbma – ruvno vearu.

Ruđa dárkkuheamis

Jurddasáhu adnojuvvo nollaid sajis. Jurddasázu ovddabeallai ii galgga gaska.

99,- kr (dahje 99,00 kr)

67,- € (dahje 67,00 €)

Falástallanbohtosiin

Jurddasázu goappáge beallai ii biddjo guoros gaska.

Loahppačiekčamiid boadus šattai Guovdageaidnu–Kárásjohka: 2–1.

Fierrannjarga časkkii Báršši 5–0 gámabáلكumis.

Listemis

Hálbbiduvvon:

– hearvabáttit

– holberavda

– láddi

1.11 Finju- dahjege njagusáhcu /

'dahje'-mearkkašumis

Finju- dahjege njagusáhcu muitala molssaeavttuid ja máksá 'dahje'.

mánát/nuorat (mánát dahje nuorat)

sihkkel-/skearrobálggis (sihkkel- dahje skearrobálggis)

Dábálaš teavsttas lea dávjá vuohkkaseabbo atnit sáni *dahje* go finjusázu.

Fuomáš: Finjusáhcu ii mávsse 'ja', ja dan dihte lea buoret čállit ovdamearkka dihte *barggut maid mánát ja nuorat sáhttet bargat go barggut maid mánát/nuorat sáhttet bargat*.

Jus goappánai molssaeavttus (dahje buot molssaeavttuin) lea dušše okta sátni, de eat guođe gaskka goappáge beallai finjusázu.

busse/girdi/fanas

náitalan/náitalkeahtes

dáro-/ruota-/suomagillii

ja/dahje

Jus unnimusat ovttas molssaeavttuin leat guokte sáni dahje eanet sátnit, de guođdit gaskka finjusázu(id) goappánai beallai.

sádde ruovttoluotta / arkivere

boahdá / ii boađe

Sálbma- ja lávllalinjáid sirremis

Mun ilus juovlaruohta lean / go Jesus riegádii / go násti báittii šerrosit

Buohkat leat juo nohkadan / ládjobarggus viessalan

Fuomáš: Lea guoros gaska finjusázu goappánai bealde.

'juohke'-mearkkašumis

20 km/d (20 kilomehtera diimmus)

12 m/s (12 mehtera sekunddas)

Áigealmmuheamis

2014/-15 skuvlajahki

2014/15 skuvlajahki

Fuomáš: Go áigealmmuheamis lea olles kaleanddarjagiin sáhka, de berre atnit jurddasázu.

1996–2000-áigodat

Cuovkamearkan

1/3, 3/4, 7/8

Eará oktavuodain

c/o (engelas *care of*, nappo ”guhte orru dan olbmo luhtte”)

<http://www.samediggi.no/Giella/Stipeanda-ja-doarjja>

1.12 Ruodut (...) [...] {...} <...>

Leat njealjelágan ruodut: dávgeruodut (...), roahkkeruodut [...], bárroruodut {...} ja čiehkaruodut <...>. Bárroruodut ja čiehkaruodut adnojuvvojit dábálaččat dušše fágačállošin. Dás eat čilge daid anu.

Ruohtomearkkaid ja daid sisdoalu gaskii ii biddjo guoros gaska..

Mun boadán (muitte fal dan), dakkaviđe go gearrgan.

Dávgeruodut

Dávgeruoduid atnit teakstaoasi birra mii lea lasáhussan, čilgehussan, molssaeaktun dahje čálli kommentáran.

Dán rávagirjji olis sáhttet boahtit váidalusat (ja vel áitagat ge).

Muhtumat leat gohčodan uksaráigge goallostátnin (substantiivan) ja muhtumat ges advearban.

Go ruohtoteaksta lea sierra cealkkan, de čállojuvvo mañit ruohtu loahppagaskamearkka – čuoggá, gažaldatmearkka dahje čuorvvasmearkka – mañábeallai.

”Ellos Sápmi!” čurvo dalle. (Miellačájeheaddjit čurvo dan Čávžžus.)

Jus ruohtoteaksta lea nuppi cealkaga oassin ja loahpaha dan, de bidjat loahpparuhtomearkka loahpaheaddji gaskamearkka ovddabeallai.

Lei čielga ášši (dan doivo olbmot).

Fuomáš ahte dákkár ruohtoteavsttas lea unna álgobustávva, vaikko livččii sáhttán leat sierra cealkkan. (Atnit stuora álgobustáva go vuosttaš sátni lea namma dahje eará sátni maid galgá čállit stuora álgobustávain.)

Gažaldatmearkka ja čuorvvasmearkka bidjat ruođu maŋábeallai, jus dat gullá olles cealkagii.

Leat go oaidnán man fártá Máret-Birehis lea (sus gii viehká ovttain gápmagiin)?

Jus gažaldatmearka ja čuorvvasmearka gullet ruođu sisdollui, de galget dat ruođuid sisa.

Mun dohppehin stuora guoli (16-kilosačča!).

Doppe oidnui giehka (guovssat?).

Ruođut leat dávjá rihku(id) sajis, ja nappo ii galgga atnit sihke rihku(id) ja ruođuid oktanaga.

Juvvá (gean gástanamma lea Johan Olsen) lea Jáhkovuonas eret.

Juvvá, gean gástanamma lea Johan Olsen, lea Jáhkovuonas eret.

Bohten (vaikko in livčče nu háliidan) čoahkkimii.

Bohten, vaikko in livčče nu háliidan, čoahkkimii.

Ruođuid ovddabeallai ii galgga bidjat rišku earret dalle go rišku gullá logahallamii.

Niillas čuojahii (go ii ollen boahtit).

Oahpahuvvo dárogillii, (davvi)sámegillii ja suomagillii.

Teaksta mii lea ruođuid siste álggahuvvo álo unnabustávain, jus ruođu ovddabealde ii leat stuora gaskamearka (čuokkis, gažaldatmearka, čuorvvasmearka). Galgá nappo leat unnabustávva maiddái dalle go ruođuid siste lea dievaslaš cealkka.

Sámmol logai guovžža doarridan iežas (mii diehtit dál ahte lei ealgabeana!) gitta viesuid lusa.

Dán sáhtta čállit maid ná:

Sámmol logai guovžža doarridan iežas gitta viesuid lusa. Mii diehtit dál ahte lei ealgabeana!

Roahkkeruođut [ ]

Roahkkeruođuid atnit go sitáhtas guođdá oasi.

Jus oanehis oasi guođdá, de merke ruođuid sisa golbma čuoggá.

[...] de čatne sii seahkkanjálmmi ja viehkaledje dainna stohporáigge [...].

Jus guhkit oasi guođdá, de sáhtta merket golmmai jurddasázuin.

Samernas-bláddái lea Pekka Kuhmunen muitalan skuvlavázzima birra dolin: "Dalle šattaimet ieža dállastit gápmagiid juohke iđida [— —] eat ge beassan njorostallat."

Roahkkeruođut biddjojtit sierra lasáhusaid birra, vai dat sirrejuvvojit eará ruođuin.

Biilavuoddji čilgii dáinna lágiin: "Ledjen juste vuoddján olgeš guvlui go nubbi biila (rukses Toyota) bođii maŋis [Suoma guovllus]".

Roahkkeruođuid sáhttit bidjat siskkit ruohtun teavstta sisa.

Diedihan didjiide (geat lehpet searvan stivrii [gč. 2.5. reivve]), ahte mii eat mieđa dasa.

Jus čáli lasiha iežas mearkkašumiid sitáhttii, de bidjá daid roahkkeruođuid sisa.

Ovdaolmmoševttohas logai: "Olbmot [Karášjoga báikkálaš searvi] leat vuosttaldan mu suollemas vugiiguin."

Dan birra lea J[ohan] D[aniel] Hætta čállán.

Jus sitáhtas lea čállinmeattáhus dahje eará boasttuvuohta, de čálesta dan maŋjai roahkkeruođuid sisa [sic!], [sic] dahje dušše [!].

Dáppe sáhtta vánddardit luonddus ja vuodjit heargiin [sic].

Lávvardat lea vahku 8. [sic!] beaivi.

Lávvardat lea vahku 8. [!] beaivi.

2 EARÁ MEARKKAT

2.1 Apostrofa

Apostrofas lea rihku hápmi, muhto dat lea linjá badjeravddas. Apostrofa ii leat seamma mearka go akseanta mii lea ovdamearka dihte bustávaš *á*. Apostrofaid hápmi rievddada iešguđet gielain: sámegielaš čállit daid seammaláđje go ruođa-, dáro- ja suomagielaš, ná: 'sátne', muhto engelasgielaš dat čállojuvvojit ná: 'word'.

Apostrofaid gaskii sáhtá čállit ovdamearka dihte sáni dahje cealkaga mearkašumi.

guelie 'guolli'
Aehtjie gâetesne. 'Áhčči lea ruovttus.'

2.2 Akseantamearka

Akseantamearka lea sámegielaš oahpes mearka, ja sirre *a*- ja *á*-bustáva. Akseanta merkejuvvo gurut guovllus bajás olgeš guvlui. Akseanta ii leat seamma mearka go apostrofa.

Muhtun vierissániin adnojuvvo akseantamearka *e* bajábealde, váldodeattu merket.

portemoné, supé

Muhtin vierisgiel namain lea akseantamearka.

Émile, René, Andalucía

Loatnasániin akseanttat čájehit táktaráji vai vokálaovttastupmi ii lohkkovuvvo diftongan.

filéa, filéastit

areála, lineára, teáhter

móa-loddi

2.3 Gravismearka

Gravismearka merkejuvvo nuppe guvlui go akseantamearka, namalassii gurut guovllus vulos olgeš guvlui. Gravismearka adnojuvvo dušše vierronamain.

Genève, Berlème, Jonquièr

2.4 Juolgenohtamearka (vuollečujuhusmearka) 1

Unna nummaraš loktošis sáni dahje čállinmearkka maŋis čujuha juolgenohtii. Jus juolgenohta guoská ovttaskas sátnái, de bidjat dan njuolga sáni maŋábeallai. Jus juolgenohta guoská olles cealkagii, de bidjat dan čuoggá, rišku dahje dakkára maŋábeallai.

Gaskaoali mihtidat guokte goartila¹ niskkis bogi rádjai.

Vuovdečuohppan goarida boazodoalu.²

---

¹ Goartil lea sullii 15 centimehtera.

² Dán birra sáhtát lohkat eanet SVT neahttasiiddus.

Jus siiddus lea dušše okta juolgenohta, de juolgenohta sadjái sáhtta maid bidjat nástti (*).

2.5 Paragráfamearka §

Paragráfamearka atnit earret eará lágain, lánkaásahusain ja njuolggadusain ja dan čállit ná: 15. § (vihttanuppelogát paragrafa) dahje § 15 (paragrafa vihttanuppelohkái).

2.6 Proseantamearka %

Proseantamearka atnit dušše loguid oktavuodas. Nummara ja proseantamearka gaskkas lea okta guoros gaska.

25 %, 100 %

Jus teavsttas ii leat nummar, de čállit *proseanta*-sáni bustávaiguin.

- *Galle proseantta mávssát vearu?*
- *Golbmalogi proseantta. (dahje 30 proseantta)*

Sámediggái sirdojuvvo dihto proseantamearri stáhtabušehtas sámi áššiide.

Fuomáš: Ii galgga čállit %-mearri, muhto *proseantamearri*.

2.7 Mearkkaid gaska

Mihtuid, deattuid ja sullasaččaid mearkkat

Gráda, juolgemihtu ja dumá mearkkaid ovddabealde ii leat gaska.

+25° C, 35° (gráda), 3' (juolgemihtu), 3''(dumá)

Vuodđorehkenastinmearkkaid ovdda- ja maŋábeallai biddjo okta guoros gaska.

$$12 + 13 = 25$$

$$2 \times 3 = 6$$

$$3 - 2 = 1$$

$$22 : 2 = 11$$

Dáid mearkkaid: & ('ja'), < ('unnit go') ja > ('stuorit go') ovddabeallai ja maŋábeallai maid bidjat ovttá guoros gaska.

Nickel & Sammallahi: Nordsamisk grammatikk

< 47

> 6

Fuomáš: Eat ane guoros gaska go mearkkat + ja - gusket dihto lohku (positiiva dahje negatiiva lohku).

$$3 - 4 = -1$$

$$4a - (-1b + 2a)$$

$$+25^\circ C$$

3 SÁNIT

3.1 Vierissánit ja loatnasánit

Sánit mat leat bohtán eará gielain, leat jogo loatnasánit dahje vierissánit. Loatnasániin oaivvilduvvo sátni mii lea guhká leamaš anus ja heivehuvvon nu ahte sáhtta leat váttis fuobmát loatnasátnin, jos ii dovdda giellahistorjjá ja loatnasáni duogáža. Dákkár sániid giellageavaheaddjit eai láve amašit, nugo ovdamearkka dihte *mihcamárat* ja *bábir*. Vierissániin fas oaivvilduvvo loatnasátni mii ii leat ollásit heivehuvvon ja man álkibut sáhtta oaidnit álgoálgosaččat eará giela sátnin. Vierissánit leat ovdamearkka dihte latiinnagiel sánit mat eará gielaid čađa leat bohtán maiddái sámegeallii, nugo ovdamearkka dihte *demokratiija* ja *subjeakta*. Vierissánit sáhttet muhtomin geavahuvvot heivehalakeahtes sitáhttalootnan, ovdamearkka dihte *pizza*, muhto dábálaččat dat heivehuvvojit jos daid lea váttis muđui sojahit. Dán áigge vierissánit bohtet earenoamážit eaŋgalsgielas.

Vierissániid heiveheapmi

Moattetávttat vierissániin ii rievdda álgotákta. Dušše dat tákta mii sojahuvvo, sáni maŋimuš tákta, heivehuvvo sámegeiela sátneministari

filosofiija, trilogiija, biologiija, energiija, geografiija, epidemiija, symfoniija,

aviisa, politihkka, instituhtta, bušeahhta, organisašuvdna, kanovdna, diagrámma, kapitála, kanála, turista, studeanta, akseanta, kataloga, synoniibma (maiddái: *synonyma*), *margariidna* (maiddái: *márgár*), *analiiisa* (maiddái: *analysa*), *universitehta, lokatiiva, eksámen, systema, kapihtal*

struktureret, registreret

normatiiva, sosiála, nationála

Báikenamain ii čállojuvvo goassege *-iija*-loahppa. Dan dihte čállit ovdamearkka dihte *Tansania*.

Go vierissánis dahje *-namas* lea dušše okta tákta ja *-ia*-loahppa, de sátni ii heivehuvvo.

media, mafia

Dán táktaminstara mielde heivehuvvojit maiddái dát sátnit:

symposia, privilegia

komedia (maiddái: *komediija*), *tragedia* (maiddái: *tragediija*)

Fuomáš: Go vierissátni lea goallossáni mearusoassin (álgolađasin), de dasa ii galgga lasihit eará gielaidelemeanttaid. Dan dihte čállit ovdamearkka dihte *eksámenbargu*, vrd. dárogiela *eksamensoppgave*.

Vierissániid sojjaheapmi

Vierissátnit sojahuvvojit nugo earánai sátnit dan mielde guđe sojahanluohkkái dat gullet.

matematihkas (nugo *luhkas*)

diagrámmii (nugo *nammii*)

eksámeniidda (nugo *beatnagiidda*)

systemaide (nugo *namaide*)

margariinnas (nugo *viinnas*)

lokatiivii (nugo *niidii*)

Fuomáš: *-iija*-loahpas ii leat dássemolsašupmi.

filosofija : filosofijas

energiija : energijain

Fuomáš: Sániid maid loahpas lea *-iija*, sáhtta illatiivvas sojahit guovtti ládje.

energiiji dahje energijai

biologiiji dahje biologijai

geografiiji dahje geografijai

komediijiide dahje komediijaide

Fuomáš: Sániin main lea *-ia*-loahppa, bissu ovttaidlogu illatiivahámiin *a*.

mediai

mafiai

komediai

Italiai

Eará gielaid olbmonamaid sojheapmi

Namat berrejit čállojuvvot nu mo nammaguoddit ieža daid geavahit. Jus olmmoš guoddá dušše ovdamearkka dihte dárogiel nammahámi, de nama ii berre heivehit sámegillii.

Mu vilbeliid namat leat Hans-Erik ja Piera-Niillas. Hánsa-Máhtte ja Per Ole eaba leat mu vilbealit.

Teavsta álggus sáhtta atnit sihke olbmo sámegiel nama ja virggálaš nama. Das maŋŋil atná nama dahje namaid dan mielde movt dat heivejit vuohkkasepmosit tekstii.

Mielkebiila gopmánii luottas eret Njávdamis. Dan oinnii Niillas Mihkkala Káre, Kaarina Mikkelsdatter Hætta. "Gal mun juo suorganin!" muitala Káre NRK Sápmái.

Earágiel namat čállojuvvojit virggálaš nammahámi mielde, dušše (gaskavokálat ja) kásusgehčosat lasihuvvojit.

Dan mun gullen Seija Kovakivis ja Gaute Borgas Göteborgas.

Maria Mikkelsen guovttos Synnøve Åsebøniin oaččuiga journalistabálkkašumi.

Eará gielaid namat sojahuvvojit sámegeiela sojahanminstariid mielde. Sátnemáddagis sáhtá dattetge leat variašuvdna. Eará gielaid namaid sojaheapmi ii leat vel vuđolaččat guorahallon, dan dihte dás čájehuvvojit dušše dábálaččamus nammatiippaid sojaheami ovdamearkkat.

-a- ja -i-loahppasaš namain ii rievdda máddaga loahppavokála go namat sojahuvvojit.

	ovttaidl.	mánnggaidl.	ovttaidl.	mánnggaidl.
nom.	<i>Klara</i>	<i>Klarat</i>	<i>Sari</i>	<i>Sarit</i>
gen.-akk.	<i>Klara</i>	<i>Klaraid</i>	<i>Sari</i>	<i>Sariid</i>
ill.	<i>Klarai</i>	<i>Klaraide</i>	<i>Sarii</i>	<i>Sariide</i>
lok.	<i>Klaras</i>	<i>Klarain</i>	<i>Saris</i>	<i>Sariin</i>
kom.	<i>Klarain</i>	<i>Klaraiguin</i>	<i>Sariin</i>	<i>Sariiguin</i>
ess.	<i>Klaran</i>		<i>Sarin</i>	

-e- ja -o-loahppasaš bárrastávvalnamaid sáhtá sojahit dábálaš sojahanminstariid mielde. Muhtin namain dattetge máddaga loahppavokála seailu. Dát guoská maiddái dakkár namaide maid čállojuvvon hámi loahpas lea konsonánta mii ii jietnaduvvo.

	ovttaidl.	mánnggaidl.	ovttaidl.	mánnggaidl.
--	------------------	--------------------	------------------	--------------------

nom.	<i>Ville</i>	<i>Villet</i>	<i>Veijo</i>	<i>Veijot</i>
gen.-akk.	<i>Ville</i>	<i>Villiid ~ Villeid</i>	<i>Veijo</i>	<i>Veijuid ~ Veijoid</i>
ill.	<i>Villii ~ Villei</i>	<i>Villiide ~ Villeide</i>	<i>Veijui ~ Veijoi</i>	<i>Veijuide ~ Veijoide</i>
lok.	<i>Villes ~ Villein</i>	<i>Villiin ~ Villein</i>	<i>Veijus ~ Veijos</i>	<i>Veijuin ~ Veijoin</i>
kom.	<i>Villiin</i>	<i>Villiiguin ~ Villeiguin</i>	<i>Veijuin ~ Veijoin</i>	<i>Veijiguin ~ Veijoiguin</i>
ess.	<i>Villen</i>		<i>Veijon</i>	

Namain maid loahpas lea vokála mii ii gula sámegeiela alfabehtii, seailu loahppavokála nama sojahettiin.

	ovttaidl.	máŋggaidl.	ovttaidl.	máŋggaidl.
nom.	<i>Henry</i>	<i>Henryt</i>	<i>André</i>	<i>Andrét</i>
gen.-akk.	<i>Henry</i>	<i>Henryid</i>	<i>André</i>	<i>Andréid</i>
ill.	<i>Henryi</i>	<i>Henryide</i>	<i>Andréi</i>	<i>Andréide</i>
lok.	<i>Henrys</i>	<i>Henryin</i>	<i>Andrés</i>	<i>Andréin</i>
kom.	<i>Henryin</i>	<i>Henryiguin</i>	<i>Andréin</i>	<i>Andréiguin</i>
ess.	<i>Henryn</i>		<i>Andrén</i>	

Ovttastávvalnamaid sojahit dego dat livčče *-a-loahppasaš* namat.

	ovttaidl.	máŋggaidl.	ovttaidl.	máŋggaidl.
nom.	<i>Per</i>	<i>Perat</i>	<i>Liv</i>	<i>Livat</i>
gen.-akk.	<i>Pera</i>	<i>Peraid</i>	<i>Liva</i>	<i>Livaid</i>
ill.	<i>Perii ~ Perai</i>	<i>Peraide</i>	<i>Livii ~ Livai</i>	<i>Livaide</i>
lok.	<i>Peras</i>	<i>Perain</i>	<i>Livas</i>	<i>Livain</i>

kom.	<i>Perain</i>	<i>Peraiguin</i>	<i>Livain</i>	<i>Livaiguin</i>
ess.		<i>Peran</i>		<i>Livan</i>

Fuomáš: Ovttaidlogu illatiivvas máddaga loahppavokálan sáhtta leat juogo *a* dahje *i*.

Konsonántaloahppasaš bárahisstávvalnamat sojahuvvojit bárahisstávvalmáttat nomeniid sojahanminstara mielde. Dát guoská maiddáid daidda namaide maid čállojuvvon hámi loahpas lea konsonánta mii ii jietnaduvvo.

	ovttaidl.	máŋggaidl.	ovttaidl.	máŋggaidl.
nom.	<i>Astrid</i>	<i>Astridat</i>	<i>Øivind</i>	<i>Øivindat</i>
gen.-akk.	<i>Astrida</i>	<i>Astridiid</i>	<i>Øivinda</i>	<i>Øivindiid</i>
ill.	<i>Astridii</i>	<i>Astridiide</i>	<i>Øivindii</i>	<i>Øivindiidda</i>
lok.	<i>Astridis</i>	<i>Astridiin</i>	<i>Øivindis</i>	<i>Øivindiin</i>
kom.	<i>Astridiin</i>	<i>Astridiiguin</i>	<i>Øivindiin</i>	<i>Øivindiiguin</i>
ess.	<i>Astridin</i>		<i>Øivindin</i>	

Fuomáš: Suomagiela *-nen*-loahppasaš namaid sojahit sámegeiela sojahanminstara mielde. Daid sáhtta maid sojahit nu ahte atná vuodđun suomagiela sojahanmáddaga.

	ovttaidl.	máŋggaidl.
nom.	<i>Virtanen</i>	<i>Virtanenat ~ Virtasat</i>
gen.-akk.	<i>Virtanena ~ Virtasa</i>	<i>Virtaneniid ~ Virtasiid</i>
ill.	<i>Virtanenii ~ Virtasii</i>	<i>Virtaneniidda ~ Virtasiidda</i>
lok.	<i>Virtanenis ~ Virtasis</i>	<i>Virtaneniin ~ Virtasiin</i>
kom.	<i>Virtaneniin ~ Virtasiin</i>	<i>Virtaneniiguin ~ Virtasiiguin</i>
ess.	<i>Virtanenin ~ Virtasin</i>	

Sámi namat mat leat čállojuvvon eará gielaid čállinvugiid mielde, sojahuvvojit dego eará gielaid namat, geahča ovdalis namuhuvvon ovdamearkkaid.

Ailo : Ailoi, Ravna : Ravnas, Maaret : Maaretii, Ande : Andiin

3.2 Sátnejuohkin

Sániid sáhtta juohkit stávvaliid mielde.

Konsonántaguovddáža juohkin

Go konsonántaguovddážis leat guokte konsonántta, de juohkit daid gaskka.

bieb-mu, gud-ni, jog-ŋet, fas-kut, ruoš-kit, ruos-ta, bus-sá

Go konsonántaguovddážis leat golbma konsonántta ja guokte dain leat ovttaláganat, de juohkit ovttalágan konsonánttaid gaskka.

áhč-či, gáhk-ku, bán-no-gáhk-ku, ád-djá, viel-lja, spán-nja

Go konsonántaguovddážis leat golbma iešguđetlágan konsonántta, de juohkit gievrras dásis nu ahte maŋit oassái šaddet guokte konsonántta.

suor-bma, sár-dni, gar-gñil, háv-ski, rámm-ški, náv-sti

Geanohis dásis maŋit stávvalii báhcá dušše okta konsonántta.

suorp-ma, sárt-ni, goark-ŋun, fierp-mit

Fuomáš: Vuosttaš stávvalii báhcá dušše okta konsonánta. Nu maiddái sániin maid konsonántaguovddážiin leat njeallje konsonántta, nugo sániin main lea konsonánta + *dnj*.

skur-dnjasat, seav-dnjat, ráv-dnji

Fuomáš: *hj, hl, hm, hn, nj*, ja *hr* čállojuvvojit oktii dan dihte go dain lea guđesge dušše okta jietnadat. Daid nappo ii galgga juohkit.

da-hje, skáv-hli, dui-hmi, čái-hni, ma-njis, suo-njar, sku-hrai-dit

Vokálaid juohkin

Diftoŋga ii galgga juohkit.

oa-sus, ie-žas, ea-rán, stuo-ris

Ii galgga juohkit stávvalráji bokte nu ahte báhcá dušše okta vokála.

álás (*á-lás), eret (*e-ret), isit (*i-sit)

3.3 Stuora álgobustávat ja unna álgobustávat

Namaid čállit stuora álgobustávain, namahusaid fas unna álgobustávain.

Áslat, Áŋjel, Ruotta, Čebo, Suomaluodda

direktora, oahpaheaddji, ánjellaš, ruottelaš, allaskuvla

Muhtun sániid atnit muhtomin namman, muhtomin fas namahussan. Muhtomin sáhhtá leat váttis mearridit goabbá ain lea, namma vai namahus. Ovdamearkka dihte *Sápmi* lea namma go dat čujuha geográfalaš guvlui, ja *sápmi* fas lea namahus go dat čujuha olbmui, gillii ja dakkáriidda.

Dán vahkkoloahpa lágiduvvo juoiganoasi oassefinála Ruota beale Sámis.

Ođđa dutkan duođašta ahte sámmit leat viššalat politihkket.

Stuora ja unna álgobustáva merken departemeanttaid (ministerijaid) namain lea iešguđet riikkain iešguđetládje. Muhtin riikkain čállet departemeanttaid namaid váldogielas stuora álgobustávain, ja nuppiin fas unna álgobustávain. Mii čuovvut dan merkenmálla mii lea dábálaš guđege riikkas.

Skuvlaluohká namaid sáhhtá čállit stuorabustávain dahje unnabustávain.

B-luohkká, c-luohkká, 3A, 5c

Stuora álgobustávva

Cealkaga álggus

Teavstta vuosttaš sánis ja cealkaga loahppačuoggá maŋis lea stuora álgobustávva.

Mánna čieru. Áhčči vuohttu máná.

Cealkaga loahppačuoggá maŋabealde sáhhtá atnit stuora álgobustáva maiddáid dalle go ođđa cealkaga álggaha sátni mii muđui čállo unna álgobustávain.

Vincent van Gogh jámii nuorran. Van Gogh dáidaga sáhtta dán geasi fitnat geahččame Oslos.

dahje:

Vincent van Gogh jámii nuorran. van Gogh dáidaga sáhtta dán geasi fitnat geahččame Oslos.

Eanas vearbbat leat bárrastávvalvearbbat. Boahtit-vearba lea okta dain.

dahje:

Eanas vearbbat leat bárrastávvalvearbbat. boahtit-vearba lea okta dain.

Vuosttaš sátnái duppalčuoggá maŋábealde bidjat stuora álgobustáva go sátni álggaha cealkaga.

Dál manai fas nu: Mii vuoittáhalaimet.

Oahpaheaddji álggahii: "Dál dii lehpēt álgán nuoraidskuvlii!"

Son fuobmái dakkaviđe maid oahpaheaddji vikkai muitalit: Leage earáid vuostá nu movt ieš háliidat ahte earát galget leat du vuostá.

Ánte jurddašii: "Galggan go son muitalit dan maid dieđán?"

Namain

Stuora álgobustáva atnit olbmuid, girjiid, aviissaid, bláđiid, nástegovvosiid ja almmi gáhppálagaid, elliid, visttiid ja dakkáriid namain. Mii čállit olbmuid, ásahusaid ja eará dakkáriid namaid seammaládje go sii ieža čállet.

Ovllá, Čebo, Áššu, Áhkobiemmu, Báktehárji, Nieida Márjá, Johánas Gásttašeaddji, Gonagaslaš Majestehta Ruvdnaprinsa Haakon, Finnmark Dagblad, Norrbottens-Kuriren

Oskku ja mytologalaš namaide bidjat maid stuora álgobustáva.

Ipmil (muhto: dološ sámi ipmilat), Hearrá, Sivdnideaddji, Olbmobárdni, Juksáhkká, Uksáhkká, Venus, Amor, Jehova, Allah, Buddha

Fuomáš: Go namat geavahuvvojit metaforalaččat dahje idiomáhtalaččat, de eai čállo stuora álgobustávain, nu go Ipmil čuovvovaš ovdamearkkas:

”Vuoii ipmil árpmat go dat lei čáppat!”

(Reivve) bajilčállagiidda, konvoluhtaide ja dakkáriidda čállit stuora álgobustáva eat ge ane čuoggá bajilčállaga ja dakkára loahpas.

Ráhkis Niillas

Buorre eadni

Sátnejođiheaddji Anne Boine (muhto: Anne Boine, sátnejođiheaddji)

Stuora álgobustáva čállit ásašusaid, organisašuvnnaid, fitnodagaid, servviid ja politihkalaš bellodagaid, suohkaniid ja gielddaid namaide.

Dáloniid listu, Girku (ásahussan), Olgešbellodat, Ráđđehus (ásahussan), Sámi allaskuvla, Davvi-Norgga universitehtabuohcceviessu, Eanodaga suohkan, Girona gielda, Guovssonásti, Sámi oahpahušguovddáš

Fuomáš: Jus ásašusat, fitnodagat ja dakkárat ieža čállet goappašat (dahje buot) osiid stuora álgobustávain, de galgá goappašat (dahje buot) osiid čállit stuora álgobustávain.

*Sámi Instituhtta, Sámi Arkiiva, Risten Ravna Bivtasduodji, Davvi Álbmogiid Guovddáš,
Min Geaidnu, Johtti Sápmelaččat ry, Sámi Jienat*

Go oaniduvvon nama atnit ásahusa namman, de čállit stuora álgobustávain.

Instituhtta, Arkiiva, Riikasearvi

Kultuvrralaš meassuid, falástallandeaivvademiid ja dakkáriid namaid goappáge oasi dahje buot
osiid čállit dábálaččat stuora álgobustávain.

Deanu Riemut, Olympia Gilvvut, Sámi Grand Prix

Bustáva mii bagadallá dihto hámi, čállit stuorisin.

T-báidi, V-gorut

Unna álgobustávva

Virgenamahusaide, ámmátmahusaide ja dakkáriidda čállit unna álgobustáva.

*direktevra Hætta, stáhtaministtar Löfven, presideanta Sanila-Aikio, advokáhtta Somby,
gonagas Harald, mánáidáittardeaddji Lindmo*

Dalle go dákkár sánit čujuhit Norgga ásahusaide eai ge olbmuide, de dat čállojuvvojit stuora
álgobustávain.

Ášši ovddiduvvui Fylkkamánái. (ásahussii)

Dohko lei fylkkamánni boahtán. (fylkkamánni ieš)

Lady, lord, sir, madame ja dakkáriid čállit unna álgobustávain go eai álggat cealkaga.

Historjjálaš dáhpáhusaid, ja historjjálaš ja geologalaš áigodagaid namahusaide bidjat unna álgobustáva.

eváhkkodálvi, nubbi máilmmisoahti dahje 2. máilmmisoahti, jagi 1945 ráfi, ruovdeáigi

Muhto: Go vuosttaš sátni lea namma, de dieđusge bidjat dasa stuora álgobustáva.

Kncæreda ráfi

Nationalitehtaid, olmmoščearddaid, servviid miellahtuid, elliid, šattuid, vuosttaid, beivviid, mánuid, áigodagaid, allabasiid namahusaide čállit unna álgobustávain.

sápmelaččat, suomelaččat, gironlaččat, olmmáivákkat/olmmáivákkihat, anáraččat, sosialdemokráhtat, eappel, beana, camembert, bearjadat, guovvamánnu, beassážit, heláduorastat

Unna álgobustáva bidjat maiddái dalle go namahus lea namas bohciidan.

jonssot, olssot, johannesláibi, ubmisámeigiella, ohcejohkalaš, ruottelaš, norgalaš, helssetlaš, lestadiánalaččat, lutheránat, lutherlaččat

Muhto: *Kristusa albmáimannanbeaivi* (= *helloduorastat* dahje *heláduorastat*)

Latiinnagiela elliid ja šattuid namahusaide bidjat vuosttaš sátnái (soganammii) stuora álgobustáva, ja nubái (šládjanammii) bidjat unna álgobustáva.

Rubus chamaemrus (luomi), *Rangifer tarandus* (boazu), *Coregonus lavaretus* (čuovža)

Dávddaid ja vigiid namahusaid čállit unna álgobustávain. Go dávdda dahje vigi namahus lea olbmo namas bohciidan, de čállit dan stuora álgobustávain.

gosahat, borasdávda, Alzheimer, Down syndroma

Matematihkalaš namahusain geavahuvvo unnabustávva.

x-sáhcu, y-čiehkka

Go duppálčuoggá mañnel ii leat iešheanalaš teaksta (váldocealkka), de álggahit dan unna álgobustávain.

Sámi leavggas leat njeallje ivnni: alit, ruoksat, fiskat ja ruoná.

Son barggai dainna masa buoremusat liikui: sámegielain.

3.4 Logut

Nummarat vai bustávat?

Matematihkkateavsttain, busse- ja girdiruktotabeallain, haddelisttuin ja dakkáriin main logut leat deatálaččamusat, logut čállojuvvojit dávjá nummariiguin. Earámáallet teavsttaide gustojit čuovvovaš rávvagat:

Loguid gitta logi rádjai čállit dábálaččat bustávaiguin. Čáppagirjjálašvuodas lea dábálaš čállit maiddái stuorát loguid bustávaiguin.

Gáffe duldii viđa minuhtas.

Son juoiggai golbma luođi.

Čoahkkín lea Diehtosiidda vuosttaš gearddis.

Guokte goalmádasa olbmui eai leat goassege jurddašan ge dan.

Dat dáhpáhuvai juo beannot jagi áigi.

Go lea dárkilet loguid birra sáhka, dahje jus livččii vejolaš rehkenastit cuovkaosiiguin, de sáhtá maid smávva loguid čállit nummariiguin.

Ádjánin 2,5 diimmu. (dahje bealgoalmmát diimmu)

Čáhci duldii 5,3 minuhtas.

Mađi dárkileabbo háliida leat loguid dáfus, dađi buoret lea čállit loguid nummariiguin. Desimáloguid čállit danne álo nummariiguin.

398,211

Cuovkalogut čállojuvvojit nummariiguin, earenoamážit go dárkilvuoda deattuha. Dábálaš ja fásta cuovkkaid sáhtá gal maid bustávaiguin čállit.

1 ½ dahje beannot

2 ½ dahje bealgoalmmát dahje guokte ja bealli

¾ dahje golbma njealjádasa

Olles logežiid, čuđiid, duháhiid ja miljovnnaid čállit dávjá bustávaiguin teavsttas.

Doppe ledje moadde čuođi heakka.

Duhát girkes násttáža ravket.

Sus ii lean go vihttalogi ruvdno.

Seamma cealkagis dahje teakstabihtás doalahit ovtta čállinvuogi, välljet loguid dahje bustávid.

Mus leat guokte bártni, ovce- ja guoktenuppelojhahkáččat.

Mus leat guokte bártni, 9- ja 12-jahkásaččat.

Mihtuid oanádusaid fárrui čállit loguid nummariin. Logu ja oanádusa gaskii guođđit ovtta guoros gaska.

2 m, 9 kg, 1000 mm, 3 dl, 50 kr

Go mihtu čállá ollásit bustávaiguin, de sáhtá välljet teakstatiippa dahje konteavstta vuodul nummariiguin dahje bustávaiguin čállit logu.

20 ruvnno dahje guoktelogi ruvnno, 22 mehtera dahje guoktelogiguokte mehtera

Bustávaiguin čállojuvvon logut: oktan vai moaddin sátnin?

Loguid mat leat unnibut go miljovdna, čállit oktan sátnin.

čiežalogibma, guoktelogi, vihttagoalmmátlohkái, guoktečuođi, vihttaduhát

Loguid mat leat stuoribut go miljovdna, čállit guoktin dahje mángan sátnin go bustávaiguin čállit.

logi miljovna, guoktelogi miljárdda

Ruhtabáhpriidda lea dábálaš čállit loguid oktii, sihkarvuoda dihte.

Vuođđaloguid čállit dábálaččat loguiguin. Jus čállit bustávaiguin, de čállit oktan sátnin.

1852

gávccenuppelohčuođivihttalogiguokte dahje duhátgávccičuođivihttalogiguokte

Stuora logut ja desimálogut

Stuora loguid čállit golbman ja golbman nummarin, olgeš guovllus logadettiin.

8 350 000 hl čáhppesmuorjemáihli

Desimáloguid čállit seammaládje ovdalis rihku, muhto rihku maŋnelis čállit buot loguid oktii.

11 240,22450

Njealjenummarloguid sáhtta guovtti láhkai čállit, juogo oktii dahje bidjat gaska duháhiid ja čudežiid gaskii.

1240 dahje 1 240

9999 dahje 9 999

Rihkku sirre desimálaid, ja stuora loguid čállit golmmanummarjoavkun, desimálamearkkas logadettiin.³

1 657 236,132

Loguid main leat njeallje nummara desimálamearkka ovddabealde ja/dahje maŋábealde, čállit oktan.

1321,9823

Tabellaid dáfus lea ráva ahte ovttežat, logežat, čuđežat ja nu ain čállojuvvojit vuollálagaid.

<i>4 000 kg bohccobiergu</i>	<i>200 300,27 kr</i>
<i>300 kg luopmánat</i>	<i>18 037,20 kr</i>
<i>30 duolji</i>	<u><i>8 300,00 kr</i></u>
<i>Submi</i>	<u><i>226 637,47 kr</i></u>

Beaivádeapmi

Beaivádit sáhtta sihke numerálalaččat ja alfanumerálalaččat. Go numerálalaččat beaiváda, de atná dušše nummariid. Vuosttaš nummar čujuha beaivái, nubbi mánnui ja goalmmát vuodđalohkui. Beaivvi ja mánu nummariid gaskkas sáhtta atnit čuoggá dahje finjusázu. Jus atná čuoggá, de čuokkis adnojuvvo maddái mánu nummara maŋis. Jus fas atná finjusázu, de mánu nummara ja vuodđalogu gaskkas ii leat čuokkis, muhto gaska. Jus beaivvi ja/dahje mánu nummar lea vuollel logi, de dan ovddabeallai sáhtta bidjat nulla. Vuodđalogu sáhtta maid čállit guvttiin nummariin.

Ohcanáigemearri dievai 31.3.2015.

---

³ Sihkarvuoda geažil (vai ii sáhte rievdadit loguid) čállit ovdamearkka dihte báhkkut ja dáhkádussearvvit) nummarjoavkkuid gaskii čuoggá guoros gaska sadjai. Riikkaidgaskasaš oktavuodas ii leat dat nu buorre, danin go čuokkis dávjá geavahuvvo desimálamearkan.

Ohcanáigemearri dievai 31/3 2015.

Ohcanáigemearri dievai 31.03.2015.

Ohcanáigemearri dievai 31/03 2015.

Go vuodđalohku ii namuhuvvo, de mánu nummara sáhtta čállit čuoggáin dahje čuoggá haga.

Dát dáhpáhuvai 13.10. go mii leimmet aiddo fárren ođđa vissui.

Dát dáhpáhuvai 13.10 go mii leimmet aiddo fárren ođđa vissui.

Go beaivemearri (dáhton) adnojuvvo sierranassii, ovdamearkka dihte reivve álggus, de dan sáhtta čállit maid riikkaidgaskasaš vuogi mielde nu ahte vuosttaš nummar čujuha vuodđalohkui, nubbi mánnui ja goalmát beaivái. Nummariid gaskkas adnojuvvo goallossáhu.

Buolbmágis juovlamánu 3. beaivvi 1995

Buolbmágis juovlamánu 3. beaivvi 1995

Buolbmágis 1995-12-03

Go beaiváda alfanumerálalaččat, de atná sihke bustávid ja nummariid. Beaivvi nummara sáhtta čállit joga čuoggáin dahje čuoggá haga.

Ohcanáigemearri dievai njukčamánu 3. beaivvi 2015.

Ohcanáigemearri dievai njukčamánu 3 beaivvi 2015.

Čoahkkín lei geassemánu 8.–10. beivviid 2014.

Čoahkkín lei geassemánu 8–10 beivviid 2014.

Loguid sojheapmi

Go loguid čállá nummariiguin, de sojahanhámiid čállimis adnojuvvo duppalčuokkis.

Go vuodđologuide laktá sojahangehčosiid, de čállá logu maŋŋái duppalčuoggá ja dan maŋŋái fas kásusgehčosa. Máŋggaidlogus čállá maid máŋggaidlogu dovddaldaga (*t* dahje *i*).

	ovttaidlohku	máŋggaidlohku
nom.	<i>16</i> (guhttanuppelohkáí)	<i>16:t</i> (guhttanuppelogit)
gen.-akk.	<i>16</i> (guhttanuppelogi)	<i>16:id</i> (guhttanuppelogiid)
ill.	<i>16:i</i> (guhttanuppelohkáí)	<i>16:ide</i> (guhttanuppelogiide)
lok.	<i>16:s</i> (guhttanuppelogis)	<i>16:in</i> (guhttanuppelogiin)
kom.	<i>16:in</i> (guhttanuppelogiin)	<i>16:iguin</i> (guhttanuppelogiiguin)
ess.	<i>16:n</i> (guhttanuppelohkin)	

Ortnetlogut (ortnetadjektiivvat) mat leat vuollel oktanuppelohkáí, čállojuvvojit dábálaččat bustávaiguin. Ortnetloguide (ortnetadjektiivvaide) maid loahppaoassin lea *-logát* gustojit čuovvovaš rávvagat. Čuokkis čállojuvvo dušše ovttaidlogu nominatiivahápmái. Ovttaidlogu genetiivvas ja akkusatiivvas čállit duppalčuoggá maŋábeallai *da*. Eará ovttaidlogu hámiin čállit *di* ja kasusgehčosa. Máŋggaidlogu hámiide čállit sihke suorgása *d*, vokála mii lea máŋggaidlogu dovddaldaga ovddabealde (*a* dahje *i*), máŋggaidlogu dovddaldaga (*t* dahje *i*) ja kasusgehčosa.

	ovttaidlohku	máŋggaidlohku
nom.	<i>16.</i> (guhttanuppelogát)	<i>16:dat</i> (guhttanuppelogádat)
gen.-akk.	<i>16:da</i> (guhttanuppelogáda)	<i>16:diid</i> (guhttanuppelogádiid)
ill.	<i>16:dii</i> (guhttanuppelogádii)	<i>16:diidda</i> (guhttanuppelogádiidda)
lok.	<i>16:dis</i> (guhttanuppelogádis)	<i>16:diin</i> (guhttanuppelogádiin)
kom.	<i>16:diin</i> (guhttanuppelogádiin)	<i>16:diiguin</i> (guhttanuppelogádiiguin)
ess.	<i>16:din</i> (guhttanuppelogádin)	

3.5 Goallossánit

Goallossáni ja sátnegihpu erohus

Guokte maŋŋálas sáni ráhkadit goallossáni dalle go dat doibmet cealkagis oktan sátnin. Čielga goallossánit leat dat maid mearusoassin (álgolađasin) lea ovttaidlogu nominatiiva. Go substantiivva dahje adjektiivva ovddabealde lea substantiiva mii lea nominatiivahámis, de dat guokte sáni ráhkadit ovtta goallossáni ja čállojit oktan sátnin.

*gilvoviehkan, lávllagirji, náhkkereaddju, goarrunmašiidna, čuoiganskuovva;
guolleváibmil, diehtoáŋgir, váibmoláđis; sátnelahkástit, bealljebealástallat; beallejámás;
iešguhtege*

Nubbi čielga goallossátnetiipa leat dat sánit maid vuodđooassin (maŋit lađasin) lea adjektiivasuorggáduš, ovdamearkka dihte *-lágan, -lágaš* ja *-at-, -ot-, -laš, -saš*-loahppasaš suorggádušat mat gáibidit mearusoasi. Dát máksá ahte adjektiivasuorggáduš ii birge okto, go ii leat vejolaš dadjat **Máret lea vuovttat nieida* dahje **Máhtte lea varat olmmoš*.

*čáhppesvarat, dulágan, dutkanvuđot, juohkebeaivválaš, juohkelágaš, oanehisvuovttat
(nieida), ođđalágan, ovtaahkásaš, ovttamielalaš, seammanammasaš*

Goalmmát čielga goallossátnetiipa leat dat sánit maid vuodđooassin lea *-beallai/-beallai, -bealde, -beale, -geahčái/-geahčai* ja *-geahčen* ja maid mearusoassin lea earenoamáš goallošápmi mii ii adnojuvvo eará sajiin go dáid vuodđoosiid ovddabealde.

vuolábeallai ~ vulobeallai, boaittoealde, duogábealde, davágeahčai, lulágeahčen

Fuomáš ahte go dáid sániid: *beallai, bealde, beale, geahčai* ja *geahčen* ovddabealde lea genitiivahápmi, de genitiiva lea attribuhtta, ja ovtta dat ráhkadit sátnegihpu ja čállojit guoktin sátnin.

dán beallai, Eanodaga bealde, Ruošša beale (olbmot), Máreha geahčai, min geahčen

Go mearusoassin lea genitiivahápmi dahje adjektiivva attribuhttahápmi, de ii leat álo čielggas lea go sáhka goallossánis vai sátnegihpus. Goallossánis lea dábálaččat fásta, tearpmalágan mearkkašupmi mii lea eará go sátnegihpu mearkkašupmi.

eatnigiella, vrd. eatni giella

Min eatnigiella lea sámegiella.

Márjjá áhči giella lea sámegiella, muhto su eatni giella fas lea dárogiella.

mánáidgirji, vrd. mánáid girji

Dübmá almmuhuvvojedje ollu ođđa mánáidgirjjit.

Sudno mánáid girjjit leat hiluid háluid miehtá láhtti.

ođđabeaivi, vrd. ođđa beaivi

Ođđajagemánu vuosttaš beaivvi gohčodit ođđabeaivin dahje ođđajagebeaivin.

Ihttin lea fas ođđa beaivi.

guhkesbearjadat, vrd. guhkes bearjadat

Jesus russiinávlejuvvui guhkesbearjadaga.

Mannan bearjadat gal lei oba guhkes bearjadat!

čáhppesmuorji, vrd. čáhppes muorji

Mii čokkiimet sihke jonaid, sarridiid ja čáhppesmurjiid.

Mat bat dát leat čáhppes murjiid?

Mat eai leat goallossánit

Jus guokte maŋŋálas sáni eai deavdde čielga goallossáni kriteraid (gč. ovdalis), ii ge daid mearkašumis leat erohus čálložit dal oktan dahje guoktin sátnin, de dat eai dábálaččat leat goallossánit. Ovdamearkka dihte čuovvovaš sátnegihput eai leat goallossánit ii ge daid galgga čállit oktan sátnin.

vássán jahki, bálddalasti konjunkšuvdna, árbevirolaš máhttu, oktasaš vásáhus, fágalaš jođiheaddji, njálmmálaš eksámen, alit oahppu, dološ muittut, birra jándora, viđa geardde

Goallossániid čállin

Goallossániid čállit dábálaččat oktan sátnin sázuid ja gaskkaid haga.

bohccobiergu, boarrásiidsiida, viehkanskuovva, odđajahki, dáppeolmmoš, golmmamánnosaš, guovttegielat, njealjejuvllat

Goallossánit čállojuvvojit oktan sátnin maiddái dalle go dat leat ráhkaduvvon eanet go guovtti oasis.

boazodoalloguovlu, mánáidgárdeoahpaheaddjeoahppu, viđajagibeaivi, bargoáigešiehtadus, suohkulanborgemiesenáhkki, guovtteolbmolatnja

Cealkaga sisdoallu sáhtta rievdat ollásit jus goallossáni oasis čállojuvvojit sierra, veardit ovdamearkka dihte čuovvovaš cealkagiid:

Elle lea dollagáttis.

Elle lea dolla gáttis.

Boazopolitiija lea váidán njealjejuvllateaiggáda gii galgá leat luoikan fievrru iežas áddjubii.

Boazopolitiija lea váidán njealjejuvllat eaiggáda gii galgá leat luoikan fievrru iežas áddjubii.

Máhtte osttii bárdnásis ođđa mánáid-CD.

Máhtte osttii bárdnásis ođđa mánáid CD.

Goallossáhcu goallossáni osiid gaskkas

Goallossáni osiid gaskii čállit goallossázu dalle go:

- mearussoassi dahje vuodđooassi lea namma⁴

Davvi-Ruotta, Gaska-Norga, Lulli-Sápmi, Máttá-Várjjat, Deanu-mátki, Nordlys-valáštallansearvi, Rimi-gávpi, Máhtte-riehpu, Risten-áhkku, Ávvir-aviisa, Dieđutráidu, Giellačállosat-girji, Sámis-bláđdi, Singer-goarrunmašiidna, Máhte-lágan

- mearussoassi dahje vuodđooassi lea nummar, bustávva, sátni, oanádus dahje eará giellaávnnas

25-jahkásaš (vrd. viđajahkásaš), 1960-jagit, 2010-lohku, 50-jagibeaivi, 1.-giella (buoret: vuosttašgiella), 1.-konsuleanta (buoret: vuosttaškonsuleanta)⁵, A4-sturrodát, b-čuokkis, D-vitamiidna, EU-riika, g-bustávva, s-geažus, CD-čuojanas (dahje cd-čuojanas), ISBN-nummar, HIV-infekšuvdna (dahje hiv-infekšuvdna), MM-gilvvut, TV-eahket (dahje tv-eahket), beavdi-sátni, boahtit-vearba, našuvdna-doaba

---

⁴ Vrd. *deanufanas, gáivuongákti*.

⁵ Fuomáš ahte dán sáni ii sáhte čállit ná: *1.konsuleanta dahje ná: *1. konsuleanta. Vrd. *Sámi allaskuvlla vuosttaškonsuleanta Ánte Hætta* (Ánte Hætta virgenamahus lea vuosttaškonsuleanta) ja *Sámi allaskuvlla vuosttaš konsuleanta Ánte Hætta* (Ánte Hætta lei Sámi allaskuvlla buot vuosttamuš konsuleanta).

- goallossátni lea ng. bálddalasti (kopulatiiva) goallossátni man osiid gaskii sáhtáši lasihit *ja*-konjunkšuvnna

<i>dulka-jorgaleaddji</i>	(Dulka-jorgaleaddji lea sihke dulka ja jorgaleaddji.)
<i>sámi-ruota (sátnegirji)</i>	(Sámi-ruota sátnegirjii leat sihke sámi ja ruota sánit.)
<i>Dánmárku-Norga</i>	(Dánmárku-Norgii gulle sihke Dánmárku ja Norga.)
<i>genitiiva-akkusatiiva</i>	(Genitiiva-akkusatiiva lea genitiivva ja akkusatiivva oktasaš namahus.)

Fuomáš: Dákkár dáhpáhusain ii galgga goallossáni osiid gaskkas atnit finjusázu (/) danne go finjusáhu máksá 'dahje'. Ovdamearkka dihte *dulka/jorgaleaddji* máksá 'dulka dahje jorgaleaddji'.

- goallostit guokte dahje eanet goallossániid oktan sátnin. Go goallostit sániid main lea oktasaš vuodđooassi, de maŋit goallossáni čállit olles hámis. Vuosttaš goallossáni vuodđooasi sadjái čállit goallossáhu. Go goallostit guokte dahje eanet goallossániid main lea oktasaš mearusoassi, de vuosttaš goallossáni čállit olles hámis ja nuppi sánis čállit dušše vuodđooasi ja dan ovddabeallai bidjat goallossázu.

<i>mánáidskuvla + nuoraidskuvla</i>	> <i>mánáid- ja nuoraidskuvla</i>
<i>sámegeiella + suomageiella + ruotageiella</i>	> <i>sáme-, suoma- ja ruotageiella</i>
<i>sámebártnit + sámenieiddat</i>	> <i>sámebártnit ja -nieiddat</i>
<i>jienastanvuoigatvuohta</i>	> <i>jienastan ja vuoigatvuohta</i>
<i>jienastangeatnegasvuohta</i>	> <i>jienastan ja geatnegasvuohta</i>

Fuomáš: Ná ii sáhte goallostit: **mánáid- ja nuoraid gárvodanvuogit* danne go *mánáid gárvodanvuogit* ja *nuoraid gárvodanvuogit* eai leat goallossánit, muhto sátnegihput. Dáid sániid sáhtta baicca ovttastahttit ná: *mánáid ja nuoraid gárvodanvuogit*.

- go nubbin oassin (dábálaččat mearusoassin) lea eará giela (amaslágan) sátni, dahje vearbahápmi *ii*

sioux-indiána

*ii-imperatiiva*⁶

čuoigan-cup

pop-joavku

Guoros gaska goallossázu buohta

Goallossázu goappáge beallai *ii* dábálaččat guđđojuvvo guoros gaska. Dan dihte *ii* galgga čállit ná: **Risten -áhku*, **Gaska- Norga*, **25 - jahkásaš*, **sáme - ja dárogiella*.

Go mearusoassin lea sátnegihppu, de mearusoasi ja goallossázu gaskii guođđit ovttá guoros gaska.

Muitalus sámiid birra -girji, *Min Áigi -aviisa*, *Duolva Duottar -joavku*, *Boeing 737 -girdi*, *New Yorka -mátki*, *Mercedes Benz -biilamearka*, *ad hoc -lávdegoddi*,

Paulus Utsi -áššedovdi, *Thor Frette -rohkki*, *Ánde Máhtte -riehpu*⁷, *Anne Máret -muottá*⁸

Go mearusoassin lea sátnegihppu mii lea goallostuvvon sázuin, de mearusoasi ja vuodđoasi gaskii *ii* galgga guođđit gaska.

Juho-Niillas-rohkki

Elle-Márjá-áhku

---

⁶ Goallossánit maid álggus lea *ii*, leat dábálaččat tearpmat. Dat eai leat nu vuohkkasat, ja jus lea vejolaš, de daid berre garvit.

⁷ Jos nama čállá ná: *Ánde-Máhtte*, de olles gihppu čállo ná: *Ánde-Máhtte-riehpu*.

⁸ Jos nama čállá ná: *Anne-Máret*, de olles gihppu čállo ná: *Anne-Máret-muottá*.

*eadni–mánna–gaskavuohhta*⁹

15–20-jahkásaš

3.6 Laktapartihkkalat

Laktapartihkkalat eai birge iehčaneaset, almmá nuppi sáni haga. Dat leat álo eará sáni geažis dahje maŋábealde. Laktapartihkal muittuha sátnegeaži danin go laktása guoibme- dahje guoddinsátnái. Das ii leat dábálaččat sátnedeaddu.

Leagoston dát riekta?

Lea go son dát riekta?

Manai go Ánte?

Manaigo Ánte?

Sámegeiela laktapartihkkalat leat earenoamážit:

-ba/-bai/-ban/-bas/-bat

-be

-din/-den

-ge/-gin/-gen

-ges/-gis

-go/-goi/-gon/-gos/-got

---

⁹ Fuomáš ahte dákkár goallossáni livččii vuohkkaseabbo čállit sátnegihppun: *eatni ja máná gaskavuohhta*. Dákkár goallossánit adnojuvvojit dábálaččat dušše dalle go dat leat tearpmat.

-gol/-gul

-han

-hal

-man

-mat

-mis

-nai

-rat/-rahkan

-s

-son

Laktapartihkkaliid (earret *-s*) sáhtta čállit oktii dahje sierra ovddabeale sániin.

Dallego don juo bohtet?

Dalle go don juo bohtet?

Boarráseabbogo dat leage go Risten?

Boarráseabbo go dat lea ge go Risten?

Dál mii vuolgit. Nas don?

Nas de?

Fuomáš: *Go*-konjunkšuvnna čállit álo sierra.

Ánte lea boarráseabbo go Risten.

Dalle go mun bohten, lei mihá dálki.

Muhtun leksemaide gullá laktapartihkal earutkeahtes oassin. Dakkár leksemain laktapartihkkala ii sáhte čállit sierra. Dán listtus eai leat buot sojahanhámit mielde.

<i>almmatge</i>	<i>goitge/goittotge</i>	<i>makkárgé</i>
<i>áibbasrat</i>	<i>gokkoge</i>	<i>makkárnai</i>
<i>álgage</i>	<i>gokkonai</i>	<i>mallesge</i>
<i>birrarat</i>	<i>Govtge/goge/goktege</i>	<i>maninge</i>
<i>buotrat/buotrahkan</i>	<i>gopposge</i>	<i>mannege</i>
<i>dahjerat</i>	<i>gosage</i>	<i>masage</i>
<i>dahtai/datnai</i>	<i>gosanai</i>	<i>mastige/mastege</i>
<i>dakkárgé</i>	<i>gosge</i>	<i>matge</i>
<i>dákkárgé</i>	<i>gosnai</i>	<i>mállesge</i>
<i>dattetge</i>	<i>gostege/gostige</i>	<i>miige/mihkkege</i>
	<i>govtge/goge/goktege</i>	
<i>dállái</i>	<i>guhtege</i>	<i>mijjai/miinai</i>
<i>dieđusge</i>	<i>guhtemušge</i>	<i>movtge/moge/moktege</i>
<i>diehttelasge</i>	<i>guhtenai</i>	<i>naba/nabai/nabe</i>
<i>eisege</i>	<i>huirat</i>	<i>nago</i>
<i>giiat</i>	<i>iešguhtege</i>	<i>nuba/nube</i>
<i>giige</i>	<i>jisgo</i>	<i>obanassii(ge)/oppanassii(ge)</i>
<i>goabbat</i>	<i>joksege</i>	<i>obarat</i>
<i>goabbáge</i>	<i>josgo/jusgo</i>	<i>oktage</i>
<i>goabbánai</i>	<i>juobe/juoba/jobá</i>	<i>ollenge</i>
<i>goabbeliige</i>	<i>juogage</i>	<i>ollurat</i>

<i>goabbelisge</i>	<i>juogo/jogo</i>	<i>opparat</i>
<i>goabbilge</i>	<i>juoidáge</i>	<i>suige</i>
<i>goappásge</i>	<i>jusgo</i>	<i>uhcimusge</i>
<i>goappilge</i>	<i>lahkage</i>	<i>unnimusge</i>
<i>goapposge</i>	<i>mahkkege/mahkige</i>	<i>veaháge</i>
<i>goasge</i>	<i>maidba</i>	<i>veahášge</i>
<i>goasnai</i>	<i>maide(ge)/maidge</i>	
<i>goassege</i>	<i>makkárašge</i>	

4 OANÁDUSAT JA SYMBOLAT

Dábálaš teavsttas berre garvit dárbbasmeahttun oanádusaid, ja earenoamážit čáppagirjjaláš teavsttain oanádusat eai báljo geavahuvvo ge.

Jus ovdamearkka dihte biila billahuvvá, de šaddá vázzit.

Mii osttiimet earret eará láibbi ja mielkki meahccái mielde.

Viessu mávssii 650 000 ruvnno.

Tabellain, listtuin ja eará oktavuodain main lea unnán sadji, sáhtta atnit oanádusaid. Oanádusat galget leat nu oanehaččat go vejolaš.

Leat mánggalágan oanádusat. Boatkkaonianádusat, goallossániid oanádusat, sátnegihpuid oanádusat, čoahkkeonianádusat ja seaguhusonianádusat. Boatkkaonianádusain, goallossániid oanádusain, sátnegihpuid oanádusain ja seaguhusonianádusain lea čuokkis. Vahkkobeivviid ja

mihttoovttadagaid boatkkaonádusain dábálaččat ii geavahuvvo čuokkis. Čoahkkeonádusain ii leat dábálaččat čuokkis.

Boatkkaonádusain lea sáni loahppa guđđojuvvon čálekeahtá.

oahp. (oahpaheaddji), *prep.* (preposišuvdna), *ill.* (illatiiva), *s.* (siidu), *su.* (sullii), *dep.* (departemeanta), *dii.* (diibmu) *min.* (minuhтта), *sek.* (sekunda)

Muhtin ovttadagaide biddjo čuokkis, nu go *dii.* (diibmu) ja *min.* (minuhтта) vai ere sániin mat čuoggá haga mearkašit eará.

Goallossániid oanádusain čállojuvvojit dušše álgoasit. Go goallossáni oanida, de ii galgga leat gaska vuosttaš čuoggá manis.

oss.jođ. (ossodatjodiheaddji), *ml.* (mánnggaidlohku), *dii.oahp.* (diibmooahpaheaddji),
st.died. (stuorradiggediedáhus)

Sátneihpuid oanádusain leat dušše sániid álgobustávat mielde.

omd. (ovdamearkka dihte), *ded.* (dahje eará dakkár) *ee.* (earret eará)

Sátneihpuid oanádusain eat ane guoros gaskka.

ped.jođ. (pedagogalaš jodiheaddji)

Seaguhusoanádusain sáhttit gohčodit dakkáriid main lea sáni álgobustávva ja vel okta dahje eanet bustávat (dávjjimusat konsonánttat).

vrđ. (veardit), *gč.* (geahča), *om.* (ovdamearkan)

Čoahkkeoanádusain leat sáni álgo- ja loahppabustávat merkejuvvon.

dr (doavttir), *bto* (brutto), *nto* (netto), *rbl* (rubel), *Hz* (hertz), *kto* (konto), *ktonr* (kontonummar)

Vuodđoávdnasiid, mihtu ja deattu ja ruhtaovttadagaid oanádusain ii galgga leat čuokkis.

Na (natrium), *He* (helium)

mm (millimehter), *km* (kilomehter), *cm* (centimehter)

kg (kilográmma), *t* (tonna)

kr (ruvdno), *e* (euro), *c* (sente), *NOK* (Norgga ruvdno), *SEK* (Ruota ruvdno)

Oanádusat ja symbolat lohkkovit sátnin, ja danin bidjat guoros gaska oanádusaid ja gullelaš nummara gaskii.

13 m, 30 min., 11 s, 65 km, 75 g, 65 kg, 12 t, 10 kW, 40 W, 10 A, 12 V, 80 dB, 11 Hz, 75 %,

34. §, dii. 03.00, 25 \$, 14 £ ja 40 €

Iniálaoanádusat ja akronymat

Iniálaoanádusas (álgobustávvaanádusas) leat sániid dahje sátneosiid álgobustávat. Iniálaoanádusain eat ane guoros gaska. Iniálaoanádusaide ii biddjo čuokkis.

ON (Ovttastuvvan našuvnnat)

SPR (Sámi Parlamentaralaš Ráđđi)

SGS (Suoma Sámiid Guovddášsearvi)

NBR (Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi)

RSÁ (Riikkasearvi Sámi Átnam)

NSR (Norgga Sámiid Riikkasearvi)

OS (oasusearvi)

Muhtin iniálaoanádusat geavahuvvojit dušše čálalaš hápmin, muhto lohkamis geavahuvvojit dievaslaš hámit.

SA (Sámi allaskuvla)

SD (Sámediggi)

SDÁ (Sámi diedđalaš áigečála)

Muhtun iniálaoanádusaid sáhhtá čállit juogo unnabustávaiguin dahje stuorabustávaiguin. Dákkár oanádusat eai leat dábálaččat namat.

PC dahje *pc*, *EKG* dahje *ekg*, *TV* dahje *tv*, *CD* dahje *cd*

Go dákkár oanádusa sojaha, de lea vuohkkaseabbo atnit stuorabustávaidd.

PC:in, *EKG:i*, *TV:s*, *CD:t*

Oanádusaid maid lohkat oktan sátnin, eat ge stáve bustávaidd mielde, gohčodit akronyman dahje oanádussátnin. Daid sáhhtá čállit stuora álgobustávain ja muđui unnabustávaiguin, dahje dušše stuorabustávaiguin.

Unesco/UNESCO, Nato/NATO

Muhtun riikkaidgaskasaš oanádusain leat stuorabustávat ja unnabustávat seahkálaga, ii ge dáin oanádusain leat čuokkis loahpas.

dB, pH, MHz, kHz

Riikkaidgaskasaš oanádusaid main stuorabustávat ja unnabustávat čállojuvvojit seahkálaga, gal čállit unna álgobustávain vel čuoggá maŋábeallai nai (cealkaga álggus).

Dutkit leat mihtidan min juhkančázi. pH-dássi lei beare allat.

Initiáloanádusaid ja akronymaid sojaheapmi

Initiáloanádusaide lasihuvvo duppálčuokkis ja kásusgeažus. Máŋggaidlogu hámiide lasihuvvo maiddái máŋggaidlogu dovddaldat (*t dahje i*).

	ovttaidlohku	máŋggaidlohku
nom.	<i>ON</i>	<i>ON:t</i>
gen.-akk.	<i>ON</i>	<i>ON:id</i>
ill.	<i>ON:i</i>	<i>ON:ide</i>
lok.	<i>ON:s</i>	<i>ON:in</i>
kom.	<i>ON:in</i>	<i>ON:iguin</i>
ess.	<i>ON:n</i>	
nom.	<i>NATO</i>	
gen.-akk.	<i>NATO</i>	
ill.	<i>NATO:i</i>	
lok.	<i>NATO:s</i>	

kom. *NATO:in*

ess. *NATO:n*

Eará gielaid inišialoanádusat

Jus sámegillii ii leat vástideaddji oanádus sajáiduvvan, de doalahuvvo álgogiela oanádus. Teavsttas sáhtta čilget sámegillii mii dat lea oanádusaid.

NAF (Norges Automobil Forbund)

IMDi (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet)

Kela (Kansaneläkelaitos)

NAV (Arbeids- og velferdsforvaltningen)

SR (Sveriges Radio)

STT (Suomen Tietotoimisto)

USA (United States of America)

LKAB (Luossavaara-Kiirunavaara AB)

Dávjá geavahuvvon oanádusat

Dás leat oanádusat mat eanemusat adnojit davvisámegiela.

A ampera

abstr. abstrákta

adv. advokáhtta

affekt. affektiivva

ašg. anárašgiella

anat. anatomiija

art. artihkkal

ásg. áhkkilsámegiella

b. beaivi

bb. bajábealde

bb. borranbaste

bc. bálkáceahkki

be bearjadat

bfr Belgia franc

biol. biologiija

BNB brutto nášunalbuvtta

bot. botanihkka

bsg. bihtánsámegiella

BT Boares Testameanta

bto brutto

°C celsiusgráda

c/o care off = orrume soapmása luhtte

cal. kaloriija

CD ~ *cd* compact disk

cg centigrámma

cl centilihtar

cm centimehter

čuoovv. čuoovvoaš

D davvi

d. dahje

d. dearvvuođat

dáb. dábálaš
dár. dárogiella
dB desibel
db. deadjabaste
ded. dahje eará dakkár/dakkárat
Dep departemeanta (boastačujuhusein)
dem. demonstratiiva; deminutiiva
dept. departemeanta
dg desigrámma
di disdat
dii. diibmu
dj. dán jagi
dir. direktivra
Dkr Dánmárkku ruvdno
DKK Dánmárkku ruvdno
dl desilittar
dm desimehter
doaimm. doaimmaheaddji
dr doavttir
drsg. dárjjesámeigiella
dsg. davvisámeigiella
du duorastat
duođ. duođaštus
eaŋg. eaŋgalasgiella
ee. earret eará
EKG ~ ekg elektrokardiográmma

eng. engelasgiella
euf. eufemisttalaš
eur. eurohpálaš
°F Fahrenheit-gráda
fig. figuratiiva
FIM Suoma máрки
FM frekveansamudden
fr. fránskkagiella
fr Fránskriikka franc
fuom. fuomáš
g grámma
g. gáhtta
ga gaskavahkku
gaskab. gaskaboddosaš; gaskabeaivi
gč. geahča
geogr. geográfalaš
geom. geometriija
gl.res. gonagaslaš resolušuvdna
gm. gaskamearálaš
govv. govvideaddji
gsg. gielddasámeigiella
hg hektográmma
hhus hálddahus
hl hektolihtar
Hz hertz
ing. ingenevra

ISBN girjji internationála standárdanummar

ISSN áigečállaga internationála standárdanummar

J joule

j jahki

j. jápmán

jd. ja dakkár(at)

je. ja eará

jed. ja eará dakkár(at)

jna. ja nu ain

jnr journalnummar

jr junior, nuorat

jsg. julevsámeigiella

jur. juridihkalaš

K Kelvin-gráda

kand. kandidáhtta

kap. kapihtal

kard. kardinálanumerála, vuodđolohku

kat. kataloga; katolalaš; kategoriija

kB kilobyte

kg kilográmma, kilo

kl. klássa

km kilomehter

km/dii. ~ *km/h* kilomehtera diimmus

konkr. konkrehta

korr. korrektuvra

kr kruvdno, ruvdno

KS kommandihttasearvi

kV kilovolta

kVA kilovoltampere

kW kilowatt

kWh kilowattdiibmu

l lihtar

L lulli

lab. laboratorijja

lá lávvodat, lávvardat

lád. lassíárvodivat

lat. latiinnagiella, láhtengiella

lingv. lingvistihkka

log. logaritma

LSD ~ *lsd* lysergasivradietylamiida

lsg lullisámeigiella

M máddi

m mehter

m² njealjehasmehter

ma maŋŋebárga

má mánnodat

mat. matematihkka

matem. matematihkka

MB megabyte

med. medisiidna

mmb. mehtera meara bajábealde

mg milligrámma

MHz megahertz

milj. miljovdna

min. minuhtta, minukta

miner. minerála

mk máрки

m.Kr. maŋŋel Kristusa

ml millilihtar

mm millimehter

mrd. miljárda

MS mohtorskiipa

msg. máttasámeigiella

mus. musihkka

mV millivolt

MW megawatt

mW milliwatt

N Newton

N nuorta

N Norga

nam. namalassii

NN nomen nescio = namahus go olbmo namma ii namuhuvvo

Nkr Norgga ruvdno

NOK Norgga ruvdno

neg. negatiiva

ng. nu gohčoduvvon

nr nummar

nto netto

num. numerála, lohkosátni

O oarji

od.prp. odeldiggeproposišuvdna

o.Kr. ovdal Kristusa

om. ovdamearkan

omd. ovdamearkka dihte

ON Ovtastuvvan našuvnnat

op. opus

OS oasussearvi

oss. ossodat

oss.jođ. ossodatjodiheaddji

OT Odđa Testamenta

p. persovdna

par. paragrafa

Pb. poastaboksa

PC ~ pc persovnnalaš dihtor

pers. persovdna

pH pondus hydrogenii = suvrodadási

pos. positiiva

p.r. poste restante

PS ~ ps postskriptum = manjilčála

pst. proseanta

psyk. psykologijja

pta pesetas

R Ruotta

r. riegádan

rieg. riegádan

rádd. ráddehus

rbl rubel

reg. registtár; registrerejuvvon

reg.nr registtarnummar

rek. rekommanderejuvvon

rel. religiovdna

relat. relatiiva

relig. religiovdna

res. resolušuvdna

rs registrerejuvvon searvi

ruot. ruotagiella

s sekunda

S Suopma

s. siidu

SAÁO skuvlaastoáiggeortnet

sá sámeigiella

sám. sámeigiella

sápm. sápmelaš

sek sekunda

SEK Ruota ruvdno

sfr Šveicca franc

siviling. sivilingenevra

skand. skandinávalaš

so sotnabeaivi

sos. sosiála; sosialista, sosialisttalaš

sos.dem. sosialdemokráhta(laš)

SS steamship, dämpaskiipa

st. stašuvdna

St. (*S:t*, *St*) bassi

st.dieđ. stuoradiggedieđáhus

st.prp. stuoradiggeproposišuvdna

stip. stipendiáhtta

stud. studeanta

su. sullii

suom. suomagiella

t tonna

tab. tabealla

tb. teadjabaste

tekn. tekniikka

temp. temperatuvra; temporála

tii. tiibma

tlf. telefodna

tlg. telegrámma

TV ~ tv televišuvdna

usg ubmisámeigiella

V volt

vol. volum

vrđ. veardit

vást. vástádus

vulg. vulgára

W watt

yd yard

GIRJJÁLAŠVUOHTA

Guttorm, Vesa & Kemi, Kjell & Helander, Nils Ø. 1993: *Muhtun giellagažaldagat*. [Guovdageaidnu]: Sámi Oahpahusráđđi.

Institutet för språk och folkminnen. <http://www.sprakochfolkminnen.se/> (9.11.2015)

Itkonen, Terho & Maamies, Sari 2012: *Uusi kieliopas*. Helsinki: Tammi.

Kotimaisten kielten keskus. <http://www.kotus.fi/> (9.11.2015)

Kåven, Brita & Jernsletten, Johan & Nordal, Ingrid & Eira, John Henrik & Solbakk, Aage 1995: *Sámi – dáru sátnegirji. Samisk – norsk ordbok*. Kárášjohka: Davvi Girji.

Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka 2011: *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.

Sammallahti, Pekka 1994: Sátnegoallosteapmi ja čállinvuohki. – Vesa Guttorm (doaimm.), *Tearbmasymposia raporta*. Dieđut 3/1994. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta. 35–42.

Sammallahti, Pekka & Nickel, Klaus Peter 2006: *Sámi-duiskka sátnegirji. Saamisch-deutsches Wörterbuch*. Kárášjohka: Davvi Girji.

Sámi dieđalaš áigečállaga čállinrávvagat. <<http://site.uit.no/aigecala/callinravvagat/>> (9.11.2015).

Språkrådet. <<http://www.sprakradet.no/>> (9.11.2015)

Svenska skrivregler. 2008. Språkrådets skrifter 8. Stockholm: Liber.

Svonni, Mikael 2013: *Davvisámegiela – ruotagiela. Ruotagiela – davvisámegiela sátnegirji. Nordsamisk – svensk. Svensk – nordsamisk ordbok*. Karasjok: ČálliidLágádus.

Søyland, Aud & Fretland, Jan Olav 2015: *Norske skriveregler. Reglene du trenger for å skrive på papir og skjerm*. [Oslo]: Samlaget.

Vinje, Finn-Erik 2009: *Skriveregler*. [Oslo]: Aschehoug.

